

Bert Vertelt Wat Hij Leest



Robert Musil
Der Mann ohne Eigenschaften

EERSTE BOEK
Hoofdstuk 75-101

Omslag:

... Walther Rathenau ...

... In deze tijd, een jaar voor de Eerste Wereldoorlog, schoren de heren zich glad, maar Arnheim had een snor en een zeer kort kinbaardje. Die kleine, vreemd aan zijn hoofd zittende en toch bij hem horende haartjes herinnerden hem - zelf wist hij niet precies hoe - als hij iets te veel opging in een toespraak voor een ijverig publiek, aangenaam aan zijn geld ... (Hoofdstuk 92)

Robert Musil
Der Mann Ohne Eigenschaften

EERSTE DEEL

HOOFDSTUK 75-101

75. Generaal Stumm von Bordwehr beschouwt zijn bezoeken aan Diotima als een mooie afwisseling in zijn dienstplichten

Het bezoekje aan Diotima was de kleine dikke Stumm goed bevallen. Na een tijdje ging hij goedgehumd op herhaling. Eenmaal gezeten ontvouwde hij de visie dat slechts militaire kracht, die weliswaar begrijpelijkerwijze bij dit initiatief niet groot in beeld kon zijn, in staat was de vrede te handhaven.

"Meneer de Generaal!", zei Diotima, sidderend van toorn "Alle leven berust op vredeskrachten, welbeschouwd is zelf het zakenleven een gedicht!".

Stumm zakte even wat beteuterd in, maar ging toen weer rechtop zitten en zei: "Excellentie" - in termen van de legerhierarchy zou Tuzzi daar zo genoemd moeten worden en uit beleefdheid zijn vrouw eveneens - "natuurlijk kon Oorlog geen eigen commissie hebben in dit pacifistische initiatief, maar u moest eens weten hoe sympathiek ons zulke dingen zijn - een internationale vredesactie of de donatie van vaderlandse schilderijen aan het Vredespaleis? - ziet u, er zijn zoveel misverstanden over het leger ... ik ... ontken niet dat er wel eens

een jonge luitenant is die zich de oorlog wenst, maar de verantwoordelijke leiding is er altijd diep van overtuigd geweest dat de sfeer van het geweld, waar wij nu eenmaal helaas voor staan, met de zegeningen van de geest verbonden moet zijn, precies zoals Uwe Excellentie zich zojuist uitdrukte".

Hij haalde een borsteltje uit zijn broekzak en begon zijn baard een beetje te doen, een tic, leek het bijna, maar bleef Diotima met zijn grote bruine ogen aankijken.

Haar woede bedaarde.

En daar ving Stumm aan uitgebreid de orde van de geest te roemen vanuit een algemene theorie van de orde der dingen.

Diotima luisterde. Ze wist niet goed wat ze zelf zeggen moest en tenslotte wees ze erop dat ze binnenkort de Grootsten van de Oostenrijkse Geest zou bijeenroepen omdat het houden van orde in alles wat terzake van de Parallel Actie op haar af was gekomen niet was meegevallen. "Maar nooit", voegde ze toe "kan middels zuivere ordening, pure afweging het doel bereikt worden. Een flits, een vuur, een intuïtie, een synthese moet het uiteindelijk doen. De geschiedenis lijkt een logische ontwikkeling maar de wendingen erin doen mij eerder aan de dichtkunst denken".

"Houdt U mij ten goede, Excellentie", antwoordde de generaal, "de soldaat weet weinig van de dichtkunst, maar als iemand een beweging flits en vuur kan geven is dat wel een oude officier!"

76. Graaf Leinsdorf toont zich terughoudend.

In de geest van Zijne Doorluchtigheid had zich iets voltrokken dat Diotima verontrustte. Zijn belangstelling leek zich wat de hebben verplaatst van de geest van haar verheven salon - dit uitte zich in de uitdrukking "slechts literatuur" die hij sinds kort veelvuldig gebruikte - naar die van de weilanden, de boeren en de dorpskerken van zijn vaderland: het als het ware kadastraal geregistreerde geestesgoed. In verband met de gestaltegeving van de komende feestelijkheden leek het hem ineens veel belangrijker hoe men dacht in melkcoöperaties, schietverenigingen en dergelijke.

Diotima beklagde zich wat bij Arnheim maar die nam, vanuit zijn voorliefde voor de eenvoud en het hart, Zijne Doorluchtigheid in bescherming, hoewel hij niet kon nalaten te vermoeden dat Ulrich's ironische visie op de vloed van geestesgoed die de aankondiging van het "Oostenrijks jaar" had losgemaakt een invloed op de graaf zou kunnen hebben. "Hij is een charmant maar gevaarlijk mens door zijn combinatie van infantiele morele exotiek en zijn geoefende verstand, dat steeds het avontuur zoekt zonder te weten wat hem daartoe beweegt".

77. Arnheim de mediaster.

Diotima had regelmatig de gelegenheid Arnheim's eenvoud in actie te zien. Op diens advies waren er journalisten bij de zaak betrokken.

Na zijn wat ongelukkige verschijning bij de eerste officiële bijeenkomst had Arnheim zich beperkt tot de recepties en de beraadslagingen volledig gemedend, maar toen er journalisten in de salon verschenen bleek hij zonder meer als het middelpunt van de Parallel Actie te worden beschouwd.

Een icoon. Moeiteloos. Als vliegen op de stront. Zijn ronkende nonsens, met name dat het enkele ontstaan van dit initiatief de noodzakelijkheid bewijst, ging er in als koek. Knikkend pendden ze het in hun schriftjes. Verschillende kranten gaven het weer. Er liepen weer meer dan genoeg beroemde geesten rond die avond maar als Arnheim het zei dan hoorde je de algemene stemmen, als feit.

En bij die grote geesten viel Arnheim, die in bekentenislustige licht pessimistische bescheidenheid stelde dat men er ook weer niet te veel van moest verwachten, ook in goede aarde: beter niet te veel dan een collega die er in zou slagen door een onverhoedse schittering de eer in de wacht te slepen.

78. Gedaanteveranderingen van Diotima.

Diotima's gevoelens stegen niet zo rechtlijnig als de ster van Arnheim in Wenen.

Het aanzien van haar salon en het steeds belangrijkere bezoek kon haar, nu Arnheim's gewicht voor stabiliteit had gezorgd en haar nervositeit weggenomen had, menig moment van euforie bezorgen. Soms keek ze even naar hem zoals hij ergens stond te praten en dan realiseerde ze zich dat ze dat aldoor al had gedaan maar zich er nu pas van bewust werd.

Ze kon ook zeer haar voordeel doen met zijn bijlessen over politiek, want nu begreep ze eindelijk waarom de Oostenrijkse elite om haar heen wat afkeurend over Duitsland deed maar, merkwaardigerwijze, als de Frans-Duitse tegenstelling aan de orde kwam, daaraan tegengestelde tonen uitstiet die uit een soort broederverplichting leken voort te komen. Dit bleek namelijk een Gallisch-Keltisch-Ostisch-thyreologisch probleem dat zo zijn verbindingen had met de Lotharingse

kolenmijnen en zo uiteindelijk ook met de Mexicaanse olievelden en de tegenstelling tussen het Engelse en het Latijnse Amerika.

Dat waren dingen waar Sektiechef Tuzzi geen flauw benul had - of hij liet het niet merken. Die bleef zich slechts tegenover haar afvragen wat nu wel de werkelijke bedoelingen zouden zijn van Arnheim om hier zijn verdachte rol te gaan spelen. Zo raakte Diotima verder doordrongen van de superioriteit van nieuwe mensen over de methoden van de verouderde diplomatie.

Haar besluit Arnheim in de top van de Parallelactie te brengen beschouwde zij nog steeds als haar eerst grote idee. Het krijgen van dat idee was gepaard gegaan met een wonderlijke toestand van droom waarin alle dingen die tot dan toe haar wereld hadden uitgemaakt eenvoudig waren gesmolten.

En hoe goed was dat besluit geweest! Want de Parallelactie had, wees nou eerlijk, verder louter mislukkingen opgeleverd: een wedijver onder groten van geest in onbruikbare ideeën en Leinsdorf's door Ulrich zo keurig gecodificeerde dierentuïngeluiden. Verder slechts één ding: Arnheim.

Zorgeloosheid, vreugde, niet zelden piekend in uitgelatenheid, waarin zelfs gewaagde grapjes in haar opkwamen en haar ondernemingslust de agenda oversteeg, waardoor ze er, zelf schrikkend van de veranderingen die in haar plaatsvonden, geen weg mee wist, zoals een aartshertogin die bloemen schildert omdat er voor zo iemand geen andere fatsoenlijke onderwerpen zijn, in één keer kan schrikken van al haar zelfgemaakte bloemenschilderijen.

Had je haar vroeger 's nachts wakker gemaakt om te vragen waar het om ging, dan was ze over de liefdeskracht begonnen die de levende ziel aan de wereld moet uiten, en als ze dan ietsje wakkerder zou zijn geworden en zich weer van de civilisatie bewust zou zijn, zou ze het over "iets analoog aan de liefdeskracht" hebben gesproken. Want toen verdeelde zij zich nog in minieme druppeltjes liefde die zij wegslingerde waarna er van haarzelf nog slechts de lege fles van haar lichaam overbleef die tot de inventaris van huize Tuzzi behoorde.

Maar nu had zich de liefdeskracht weer ferm in haar lichaam samengetrokken. Het denkbeeld waar haar neef haar toe had geïnspireerd, namelijk dat ze zich in een voortoestand van een Daad bevond die met Arnheim van doen zou hebben, had haar doen ontwaken.

Deze uitgelatenheid, doller pret is misschien net iets te veel gezegd, merkte haar man op wel zeer aparte wijze. Haar ondergoed was ondeugender geworden, hij werd zo nu en dan zo hartstochtelijk omhelsd dat hij blij was wanneer het over was, en hij kreeg op zijn lazer omdat hij zich bij de liefdesdaad "als een dier" op haar stortte. Het viel hem niet mee deze revolutie in het huiselijk gedeelte van zijn leven bij te houden, maar het alom bewonderde succes van zijn vrouw maakte dat de opties van dominant optreden of scherpe spot in deze fase niet eens in hem opkwamen.

Hij las Arnheim en haatte mannen die schrijven als de oorzaak van zijn lijden.

Want Tuzzi verklaarde het schrijven uit 1. verveling (de gepensioneerde ambtenaar schrijft zijn memoires), 2. ontevredenheid en ambitie (men hoopt gehoor te vinden dat in de eigen omgeving ontbreekt, hier plaatste Tuzzi ook de

joden), 3. bijzondere avonturen (maar dan op oudere leeftijd en in het buitenland), 4. geld (waarbij hij zelfs iemand kon billijken die nu eenmaal een markt had omdat zijn naam een dichtersmerk was geworden). Maar die Arnheim, waarom schreef die man nou zoveel. Tuzzi besefte pijnlijk geen enkel idee te hebben.

79. Soliman heeft lief

Soliman, de kleine negerslaaf, of negervorst, wilde nu Rachel betrekken in zijn edele missie het hele huis te bewaken om de duistere plannen van Arnheim te voorkomen. Bij de daarbij behorende negervorsteneed leg je wederzijds je hand door de knoopjes van andermans bloes op de blote borst, maar Rachel wou niet. In het spioneren had ze wel plezier gekregen, gegrepen als ze daarbij afwisselend werd door schuwheid, verering en bewondering. Zo, maar hopelijk zag niemand het, loerde ze op haar hurken door het sleutelgat, en Soliman, er vlak achter, hield haar schouder vast voor het geval hij zijn evenwicht zou verliezen.

Soliman verrekte het Rachel met bedienen te helpen en zat dan in de keuken te wachten tot ze klaar zou zijn. Als het te lang duurde ontsnapte hij daar quasi onopvallend voor de kokkin en sloop de gangen door op zoek naar Rachel. Wat ze ook deed en waar ook in huis, overal wist hij plotseling ergens achter tevoorschijn te komen. Zelfs in Rachel's eigen kamer, toen Diotima haar daarheen streng verbannen had nadat zij eens bij het afluisteren van Arnheim en Diotima betrapt was. Op weg naar haar verbanningsoord had ze al even naar Soliman omgekeken, maar die was er niet geweest want hij zat al op haar kamer.

Rachel aarzelde wat de deur te sluiten, maar Soliman nam haar snel die taak uit handen en zei: "Geef me je hand!"

Hij had een paar manchetknopen en probeerde die op haar mouwtjes te spelden, het leek haar glas.

"Edelstenen", legde hij trots uit.

Dat leek Rachel niet in de haak. Snel trok ze haar arm terug. Ze overwoog iets te zeggen als "Eerlijk duurt het langst", maar keurde het af. Te eenvoudig. Het duurde even, maar toen de druk zich genoeg had opgebouwd zei ze: "Ik besteel mijn huis niet!".

"Waarom niet", zei Soliman met grote witte tanden.

"Gewoon niet."

"Ik heb ze niet gestolen, ze zijn van mij!", riep Soliman uit.

Hij greep haar arm weer, ze verzette zich, hij begon woedend te trekken maar kon lang niet tegen haar op, verloor en beet haar als een dier in de arm. Rachel schrok, gaf Soliman een rechtse directe, waarmee hij aan haar voeten huilend in elkaar zakte en zijn kletsnatte gezicht in haar rokken verborg, ze voelde de tranen op haar dij. Dit was even iets nieuws voor Rachel. En het kwam zo onverwacht dat ze zachtjes met haar vingers door zijn kroeshaar streek.

80. Men maakt kennis met Generaal Stumm, die onverwacht op het concilie verschijnt.

De vergadering van de hoofdcommissie van de Parallelactie, die intussen informeel was gedoopt tot "het concilie", had een

merkwaardige verrijking ondergaan in de vorm van een onverwacht verschijnende generaal Stumm von Bordwehr die opgetogen bedankte voor de uitnodiging die hij had gekregen.

Over zijn hoofd speurde Diotima naar verdachten. Arnheim was er natuurlijk niet, Ulrich stond zich onmetelijk te vervelen bij de gebakjes. Het stond voor haar als een paal boven water dat iemand als Stumm dit zonder uitnodiging niet in zijn hoofd zou halen. De overgehouden uitnodigingskaarten zaten in een la van haar schrijftafel. Bovenaardse krachten? Diotima geloofde er in maar dit was wel een verbluffend concreet geval.

Stumm had zich ook verwonderd, adres en aanhef waren niet geheel juist en de hand was vast niet van mevrouw zelf, maar hij was een vrolijk mens die niet snel iets ongewoons vermoedde, laat staan iets bovenaards.

Voor Generaalmaajor Stumm von Bordwehr was het allemaal een paar maanden geleden zo begonnen: de chef van de Presidium Sectie had hem laten roepen en gezegd: "Jij bent zo'n soort geleerde, Stumm, wij schrijven een brief en jij gaat er gewoon heen, let daar es wat op en vertel ons wat die van plan zijn".

Zo had Stumm zich door zijn missie verplicht gevoeld op de lijst van vervolguitnodigingen te komen, hetgeen ondanks zijn twee prive bezoeken aan Diotima niet was gelukt. Schoorvoetend had hij zijn echee al gerapporteerd, waarna hij opeens geheel onverwacht zijn succes had kunnen melden.

"Zie je nou wel", had Veldmaarschalkluitenant Frost von Aufbruch gezegd, "ik had ook niet anders verwacht". Stumm mocht gaan zitten, het deurlicht ging op "verboden toegang, belangrijke vergadering", en vervolgde: "Wij willen niks

bijzonders begrijp je, dat we nou geen eigen commissie hebben, ach, maar dat we er bij de voorbereiding van een algemeen geestelijk geschenk aan Onze Keizer helemaal niet bij zouden zijn, dat gaat natuurlijk niet, daarom neem ik ook jou, dan kan niemand er toch iets tegen hebben. Succes!". Stumm had in zijn nopjes de sporen geslagen.

Kijk iedereen kent wel wat oorlogszuchtige burgers, waarom zouden er dan niet ook vredelievende militairen zijn? En die waren er ook zat: schilders, postzegelverzamelaars, liefhebbers van geschiedenisboeken. Stumm, wegens gebrek aan houvast en bevelhebbend overwicht op het dier mislukt in de cavalerie, was overgeplaatst, had een volle baard laten groeien, gewaagd, maar niet verboden, en was zakmesjes gaan verzamelen, met en zonder kurketrekker. Ze hadden een leraarsbaantje voor hem gevonden in de militaire opleiding. Zoals in het leger gebruikelijk, komt met de leeftijd de ene rang na de andere (of je nu 's avonds neukt voor je dronken onder tafel ligt, of, zoals Stumm, andersom) en toen bovenin ministerie een vacature voor het onderwijswezen was herinnerde een oude leraar zich zijn oude collega Stumm, werd hij generaal, en zou het vreemd zijn als hij uiteindelijk niet ook nog veldmaarschalkluitenant zou worden.

De baard was er al lang weer af, hij was terug op het gebruikelijke bakkebaardenstruweel maar nu werd hij kaal, al met al (vergeet zijn buikje niet) een vanuit militair perspectief geleerd voorkomen.

Zijn hang naar het onmilitaire dat rond de gehuwde krijger hangt had hem uiteindelijk nog doen trouwen, en pas toen hij behalve zijn ambitieuze vrouw ook nog twee kinderen had gekregen beseft hij de verstandigheden van zijn oude levensgewoonten, herinnerde zich uit zijn jeugd een stapel

fotoknipsels van schonen, en herontdekte zijn vroegere vrouwenideaal dat zich nu buitenechtelijk hechtte aan dames die zijn verlegenheid wekten - zodat het verder geen gedonder opleverde.

En zo stond hij maar mooi hier in de conciliekamer van deze prachtige Diotima! dacht Stumm opgetogen. Zijn armpjes voelden hem veel te kort aan om Diotima's volheid te omspannen, net als zijn geest hem hiertoe niet in staat leek waar het de Wereld En Zijn Cultuur betreft, maar wat bomt het! Zijn ronde buik begon van genoegens bijkans als de wereldbol aan te voelen.

Diotima had hem al even nijdig aangekeken omdat hij haar van afstand de hele tijd zo aanstaarde, en hij was juist doende zich een decoratieve positie aan de kamerwand te zoeken toen hij Ulrich - nog steeds met hetzelfde gezicht bij de gebakjes - zag en zich realiseerde dat dat die invalrijke onrustige luitenant was die destijds nog eens een tijdje in zijn ruiteregiment had gezeten.

"Een uitmuntende gelegenheid voor mij om de belangrijkste civiele vragen van de wereld te leren kennen", zei Stumm.

"Je zult met je oren staan te flapperen generaal", zei Ulrich.

De generaal gaf hem warm de hand. "Jij was luitenant in het Ulanenregiment", zei hij, "en ooit zal dat voor ons een grote eer geweest blijken te zijn, al hebben onze oude wapenbroeders dat nog niet in de gaten!".

81. Graaf Leinsdorf bezigt zich over pragmatische politiek. Ulrich richt verenigingen op.

Diotima's salonconcilie bood nog geen greintje hoop op een resultaat maar in het paleis van graaf Leinsdorf zat de vaart er in. Verenigingen meldden zich. Land-, water, matigheids-, drink-, zangverenigingen enz.

"Doorluchtigheid", zei Ulrich verbijsterd, "hoe is het mogelijk dat in een ordelijke staat als de onze iedereen ook nog minstens tot één roversbende behoort ...!"

"Ja, ja, en daar moeten we het van hebben", zei de graaf, "geen ideologengedoe maar pragmatische politiek. Die hoogdravendheid daar bij uw nicht, dat is niet geheel zonder gevaar voor onze actie."

"Heeft Uwe Doorluchtigheid richtlijnen?"

Daar keek de graaf Ulrich slim aan en zei: "We moeten juist niet doen wat men graag wil. Dat zei Kant al."

"Inderdaad!" riep de leerling verrast, "maar een doel hebben we toch nodig?"

"Een doel? Bismarck wilde de Pruisische koning groot maken. Daar bleek achteraf oorlog met Oostenrijk en Frankrijk en de stichting van het Duitse Rijk voor nodig te zijn. Men kan een volk op zijn benen zetten maar daarna moet het zelf lopen. En die benen, dat zijn de instituties, partijen, verenigingen enzovoort, en niet wat iedereen allemaal beweert".

"Doorluchtigheid! Dat is, al klinkt het misschien niet helemaal zo, een waarlijk democratische gedachte!"

"Nou ja, misschien ook wel aristocratisch, al houden von Hennenstein en von Türkheim stug vol dat er maar zwijnerij van zal komen. Voorzichtig aan dus, aardig zijn tegen iedereen die op ons af komt".

En ze kwamen. Ulrich ontving een postzegelverzamelaar, een analist van opschriften die ontdekt had dat drie letters met elk vier balken (bijv. WEM) het meest rustgevend was, en dat de toepassing van O, S, en C ontmoedigd diende te worden, mensen die het hoofdrekenen een warm hart toe droegen, de stenografie enz. Wie nog geen vereniging had raadde hij aan die op te richten, want die zou zeker op steun van de graaf kunnen rekenen. Ook op andere lokkende zaken gaf hij hoop. Zo zegde hij toe bij de graaf het verzoek ter tafel te zullen brengen van een voetbalvereniging die het belang van de eigentijdse lichaamscultuur wilde bevorderen door voor zijn rechtsbuiten de titel van hoogleraar te verwerven.

Alles ging zorgvuldig in zijn database.

Leinsdorf, die de twijfelgevallen en anecdotes te horen kreeg, bleek iets van Arnheim te hebben geleerd: iets is iets als de mensen het denken. Afwachten en stimuleren.

82. Clarisse eist een Ulrich-jaar.

Begin van de middag leek Ulrich het best even langs Clarisse te gaan. Walter zou er jaloers over zijn maar die was toch op zijn werk.

"Ik kom langs je te vertelling nooit meer zo'n brief aan Leinsdorf te sturen."

"Begin er nooit over tegen Walter, maar vertel. Wat heb je er tegen. Toch prachtig, een Nietzsche-jaar? Wat zei je graaf ervan?"

"Nou wat denk je, met die Moosbrugger erbij. Trouwens hij had hem hoe dan ook weggegooid".

Clarisse zag er ineens diep teleurgesteld uit. Maar na een momentje zei ze: "Nou gelukkig maar dat jij er ook nog iets over te zeggen hebt".

"Ik heb je al gezegd dat je gewoon geschift bent".

Clarisse lachte gevleid. Ze greep zijn hand. "Jij vindt die hele actie toch onzin?"

"Natuurlijk".

"Maar een Nietzsche-jaar dat zou juist iets moois zijn".

"Wat stel je je daarbij voor?"

"Ja dat is jouw zaak natuurlijk".

"Je bent me een grappenmaakster".

"Om voor te stellen dat jij eindelijk iets doet wat je echt meent? Hoezo?"

Ulrich trok zijn hand los. "Nou dan zou het niet per se Nietzsche zijn. Christus of Buddha zouden ook kunnen".

"Of jij zelf! Maak er toch eens een Ulrich-jaar van jij!"

Nou ja, dacht Ulrich, ze bedoelt het dus goed.

"Doe het nou, maar niets tegen Walter zeggen".

"Een staatsgreep?".

"Nou vooruit een Buddha-jaar dan. Ik weet er weinig van, maar als men zijn ideeën belangrijk vindt dan die maar".

"Nou let op. Stel we doen een Nietzsche-jaar. Dat staat hier allemaal al jaren in de kast. Wat te doen?"

Clarisse begon een keer of drie, hield weer op en zei tenslotte: "Nou dat weet je toch zelfs wel ...".

"Ik weet absoluut helemaal totaal niets. Behalve dat de beste goede ideeën de slechtste zijn om te verwerklijken. Soepkeukens en hondenverenigingen, kijk daar kun je mee aan gang. En wat betekent dat? Geen idee. Maar het is wel zo".

Clarisse sprak door maar hij keek meer naar hoe haar gedachten uit haar hele lichaam kwamen. Alles bewoog als ze wat zei. Hard dun en jongensachtig als het was leek ze hem nu toch een Javaanse danseres. Een prachtige vaste band tussen lichaam en geest zoals hem die totaal ontbrak.

"Ideeën", begon hij te oreren, "zijn voor mensen niet meer dan een soort talisman. Het brengt geluk als je het bij je hebt. Af en toe voel je er aan. Dat geeft kracht. Maar ze zijn gemaakt van biologisch supersnel afbreekbaar materiaal, je kijkt er even niet naar of het wordt bacterieel afgebroken en dat levert vaak stinkerij op. Gelukkig heb je ook in no time weer iets nieuws".

Maar na een onduidelijk moment in zijn hoofd noemde Ulrich de idee nog jouszelf maar in een speciale toestand, als een snaar die even in trilling is en een toon klinkt. Iets dat een oneindige stroom van schoonheid lijkt op te wekken maar na verloop van tijd als een soldaat naar zijn plek in het peloton wandelt en daar in de houding bevriest.

"Walter is jaloers. Niet om mij maar het lijkt hem dat jij kunt wat hij zou willen".

Walter heeft te veel verschillende dingen gedaan, dacht Ulrich. Dat is verbonden geraakt en nu zit hij in dat web vast. Samenhangen ontnemen belevenissen hun persoonlijke giftigheid of zoetheid.

"Hij moet jou doden heb ik Walter gezegd", zei Clarisse.

"Wat?"

"Om het leven brengen, heb ik gezegd. Als jij toch zo weinig voorstelt, en hij zoveel beter is en hem dat rust zou geven? Tenslotte kun jij je verdedigen"

"Dat geef je niet slecht ... " begon Ulrich onzeker.

"Nou ja, zo ging dat gesprek, wat denk je? Walter zegt dat je zoiets niet eens mag denken."

"Nou, denken wel". Clarisse had een uniek soort charme. Stond ze naast zichzelf? Ze was er wel en niet, maar dicht naast elkaar.

"Ach wat, denken", ze onderbrak hem, "jij bent net zo passief als Walter. Maar als je iets kunt denken kun je het volgens mij ook doen".

"Ja maar", zei Ulrich, "er zijn twee soorten passiviteit: passieve en actieve".

"En wat is dan wel die actieve?"

"Het wachten van een gevangene op een gelegenheid te ontsnappen"

"Bah!", zei Clarisse, "smoesjes!".

"Nou ja, ... misschien".

"Het meest immorele", zei Clarisse, "komt niet van die gemene mensen, maar van al die anderen die het laten gebeuren".

83. Aldus geschiedt of waarom vindt men de geschiedenis niet uit?

Wat had Ulrich eigenlijk kunnen zeggen?

Hij had er van afgezien te zeggen dat God de wereld niet letterlijk heeft bedoeld maar als een soort raadsel dat wij op moeten lossen. Zou ze ermee akkoord zijn geweest het als een soort Indianen- of roversspel te zien? Zeker. Als er een voorop zou gaan zou ze hem opzij duwen en als een Wolvin met de neusgaten wijd open de leiding nemen.

En wiskundige stelsels die een oneindigheid van oplossingen hebben waar een systeem in zit. Een los moment of losse

periode van een mens of de mensheid zegt niets, maar het geheel heeft wel degelijk een oplossing.

Op de terugweg in de tram schaamde hij zich wat tegenover al die andere passagiers met al die duidelijke plannen. Je zou het ze zo kunnen vragen: wat gaat u doen? En voor de hoogvliegende gedachten moest je tegenwoordig naar die afzonderde vogelfokkerijen filosofie, theologie, literatuur ...

Het voortgaan van de arbeidsdeling was onvermijdelijk, daarvan was hij overtuigd. Maar hoewel hij geen beroepsfilosoof was stond hij zich nog steeds de frivoliteit toe om zelf na te denken. Ouderwets. Een mierennest functioneert zo goed omdat niemand zich met het geheel bezighoudt.

Hadden we nu eigenlijk een Balkanoorlog? Jouhoux had het hoogvliegreCORD op 3700 meter gebracht. Johnson was nu wereldkampioen boksen. Een neger. De president van Frankrijk was naar Rusland. Volgens Duitse kranten een gevaar voor de wereldvrede. 1913-1914. Een bewogen tijd. Net als iedere voorafgaande tijd. En hoe daaruit weer precies onze tijd is ontstaan en dan weer de volgende ... een soort machine die een massa mensen flink schudt en dan op de aardkorst werpt om eens te zien wat er gebeuren zal. Nee hij was er niet voor te porren daaraan mee te doen.

Honderd jaar geleden in de postkoets, nu in de tram, over honderd jaar in weer andere toekomstmachines, maar de mensen zullen er nog steeds net zo in zitten.

Hij moest dringend de tram uit. Maar hij was er nog lang niet. Lopend bracht hij in kaart waarom dat idee van Clarisse van een geestesjaar zo zot was. En dat van Diotima natuurlijk net zo goed.

1. Wereldgeschiedenis ontstaat slechts doordat de ene historicus overschrijft van de andere.

Digressie 1: als in Ulrich's ruiteregiment het naar voren doorgeven werd geoefend van de boodschap "De wachtmeester moet vooruit rijden", kwam er vooraan zoiets uit als: "Acht heesters eruit trekken voor de geiten".

2. Het verschil tussen een kannibaal en een filosoof wordt zwaar overdreven en men zoekt het minieme verschilletje steevast op de verkeerde plek.

3. Het herscheppen van Egypte 5000 jaar voor Christus, en daar Europeanen in zetten, zou een tijdje herhaling opleveren en dan geleidelijke sterker gaan afwijken.

Digressie 2. Geschiedenis is doorworstelen.

4. (of digressie 3?) De geschiedenis is geen biljartbal maar een wolk.

Maar nu zat hij dan toch even in de verkeerde straat. Wat was van hier de snelste weg naar huis? Hij had er nog even geen tijd voor want geschiedenis moet je dus toch wel maken, uitvinden, ze had dus gelijk, maar waarom gebeurt het dan niet?

Leo Fischel zou zeggen: "Jouw zorgen in mijn hoofd".

Nee, nee Leo, dacht Ulrich, zo simpel is het niet. Ik zeg wel geschiedenis, maar ik heb het over het leven. Waarom beginnen we pas geschiedenis te maken als we gewond raken of de boel in de hens dreigt te gaan? Waarom alleen in noodsituaties? Maar Leo gelooft dat een soort

machtsevenwicht, een gewapende vrede tussen ideeën het beste is. In zo'n onderlinge stabiliteit blijft het een zaak van geleerden, komt het zaakje niet op ons af en kunnen wij 's ochtends gewoon gaan doen wat we altijd doen: toeval creëren.

Dat was het einde van het Ulrich-jaar, want hij was thuis ...

84. Bewering, dat ook het gewone leven van utopische aard is.

... waar het dagelijks pak post van Leinsdorf lag. Ideeën, ruzie over ideeën, oprichting van verenigingen, subsidieaanvragen. Enzovoort.

Enzovoort.

Hij schoof de boel van zich af, liet zich hoed en rok geven en zei dat hij over een uur weer thuis zou zijn.

Stopte een wagen en ging terug naar Clarisse.

En wel om het programma te formuleren om ideeengeschiedenis in plaats van wereldgeschiedenis te leven. Het verschil zou vooral zitten in de redenen waarom je iets doet. Niet gewoon je dierenneus achterna, maar met achterlating van de persoonlijke verwervingsdrift de dingen niet in je eigen belang keren maar naar boven en buiten. Dat moest je dan individueel doen, maar ook als samenleving, dat zou een soort persen en in de kelder leggen zijn van het geestelijk sap. De werkelijkheid afschaffen, dacht hij daarbij, zoals hij Diotima had gezegd.

Nou, daar had Walter, het aanhorende, allemaal geen moeite mee natuurlijk. Maar dat ging toch al eeuwen zo?

Maar Ulrich zei dat wij zo een toevallige soort sap kregen, alleen het bestaande en heersende. Zijn sap moest belangeloos overnieuw gemaakt worden alsof er nog niets was!

"Ja alsof we de keus hebben", zei Walter, "tussen het leven van onszelf of van onze ideeën, ken je niet dat van 'Ik ben geen praatje voor de vaak, maar ben een mens met wederspraak?' . Zullen we onze buik ook maar afschaffen? Kunnen we ook nooit meer honger hebben".

"Ja, toch" zei Ulrich, "dit zou inhouden dat ons bestaan geheel en al literatuur zou zijn".

"Liever blikgroente dan echt?".

"Zoiets", zei Ulrich, "of zoiets als dat ik alleen met zout wil koken". Hij wou het er niet meer over hebben.

Maar Clarisse was nog niet klaar. "Niets is leuk als je het alleen zelf ervaart. Er moet toch iets in zitten dat je niet al kent?".

Walter had geen zin meer maar meende Clarisse te moeten steunen: "Als alleen een geestelijke uitstraling van een handeling telt ben je toch geestelijke kracht en macht aan het opbouwen".

"Het is het doel van alle staten", zei Ulrich.

"En moeten die mensen in die staten de filosofie en literatuur maken of verwerkelijken? Maken ze het dan iets het niets nieuws, verwerkelijken ze het dan maken ze de kunst overbodig".

Ulrich had het er even moeilijk mee maar zei uiteindelijk: "Ieder volmaakt leven is toch het einde van de kunst? Jij bent toch ter vervolmaking van je leven met de kunst aan het stoppen?"

Het was niet gemeen bedoeld maar Clarisse keek er wel even van op.

Ulrich ging door: "Het gaat in de kunst toch altijd over ambities die met de werkelijkheid op gespannen voet staan? Tel dat op en je hebt ongeveer de grootste gespannen voet die je kunt bedenken.

Dat was nou echt helemaal niks voor Walter. Die protestkunst. Beetje bohemien. Puberaal. Burgertje pesten.

En Ulrich wist ook wel dat hij nu eenzijdig bezig was.

"Nou dan vraag ik me af wat een mens moet doen zodra hij er op enig moment niet in slaagt de dichter van zijn eigen leven te zijn. Toch maar terug naar het diereninstinct? Gewoon maar doen wat je voor de kop komt tot je het goede idee weer te pakken hebt?"

"Dan moet hij weigeren iets te doen", antwoordde Clarisse spottend. "Dat is het actieve passivisme waar je onder bepaalde omstandigheden toe in staat moet zijn".

In Ulrich klonk Clarisse's echo: "smoesjes", maar Walter's hoofd schoot bij dat 'weigeren' een andere kant op, want Clarisse's weigeringen kleurden momenteel hun relatie. En nu leek hem dit nog getooid te gaan worden met een Ulrichiaans "actief passivisme". Hij werd asvaal.

Ulrich zag hem wegtrekken en vroeg of ze iets voor hem konden doen.

"Ophouden met die onzin", leek het Walter, voor wie het er zo lang goed uit had gezien en het nu toch door stom toeval slecht afgelopen was.

85. Generaal Stumm's ijver orde in het civiele verstand te brengen.

Het bleek een uurtje langer geduurd te hebben toen Ulrich in het donker thuiskwam.

Daar kreeg hij te horen dat er al flink lang een officier op hem zat te wachten.

Het was generaal Stumm von Bordwehr. "Beste vriend, ik moet mij verontschuldigen dat ik je zo laat stoor, maar ik kon niet eerder weg uit de dienst en zit ook al twee uur naast je angstwekkende boekenverzameling".

Stumm kwam er vlot mee voor de draad: geïmponeerd door de civiele discussies bij de ravissante Diotima had hij de civiele ideeenwereld in kaart proberen te brengen, wat zo slecht was gelukt dat hij nu dringend, "nu ach, ik zeg altijd niets in de wereld is dringend behalve de weg naar een zekere plaats, maar even in ernst gesproken ...", hulp nodig had.

Hij schatte zijn eigen militaire ordenende vermogen bepaald niet laag in, ... Ulrich, vroeg hij, wist als voormalig vaandrig van Stumm's voormalige regiment, de Ulanen, ook heel goed dat als militairen iets doen, het er meestal zeer grondig en ordelijk toegaat ... en dom was Stumm ook niet, of wel? Nu, je bent het met me eens dus ik durf vertrouwelijk met je te praten:

ik schaam me voor onze militaire geest. Die lijkt wel een voorlopig rapport: je weet wel, hoeveel proviand, manschappen, paarden, gezondheidstoestand, maar niets over de vraag waarom of hoe dat zo komt. Wat heeft de soldaat en waarvan? Vragen wij bij de training van een nieuwe hap. Antwoord: de soldaat heeft twee paar laarzen waarvan één paar onder het bed. Maar waarom? Dat is wat de heren van het civiel waar ik namens het leger zo vaak op af wordt gestuurd allemaal willen weten en dan sta ik weer met mijn mond vol tanden, begrijp je? Samenhangen van hogere aard.

Nu heb ik mijn chef Excellentie Frost voorgesteld, of liever, ik wil hem ermee verrassen, mijn heuglijk verkeer thans, met de civilisten, te gebruiken om de zaak goed te verkennen en in kaart te brengen. Op alle gebied hebben wij in het leger specialisten maar civielcartering, dat is er gewoon nog niet.

Ulrich zag nu pas de kloeke aktentas die Stumm tegen de tafelpoot had staan. Hij sleepte hem met moeite naar zich toe en opende het - waarlijk militair ogende - zwaarijzere slot.

"Je ziet wel, ik heb niet stilgezeten" zei Stumm, een dikke map er uit tillend, "maar er zijn een paar dingen waar ik niet uit kom".

"Ik heb van uw nicht", vervolgde hij, terwijl een paar vellen uittrok, "begrepen dat het de bedoeling is dat onze allerhoogste heer onze Keizer verrast moet worden met de allerhoogste idee en dat men daarnaar op zoek is. Maar daar ben ik in verduivelde moeilijkheden geraakt. De een zegt dit, de andere weer het tegendeel en zo doet de civiele geest mij denken aan een slechte vreter, je weet nog wel, zo'n paard dat je alles te vreten kunt geven maar niet dikker wordt"

"Nou ja dikker misschien nog wel ..." zei Ulrich behulpzaam.

"Ja, ik bedoel", verbeterde zich de generaal, "hij wordt dan wel dikker maar met zo'n grasbuik en dof vel, en de gewrichten groeien niet mee, kijk en weet je, dat interesseert me nou, waarom daar geen orde in te krijgen is."

"Hier", Stumm overhandigde een enorm schema, "is de consignatie van hoofdideeën, die men mij daar geeft. Maar ieder houdt weer iets anders voor het belangrijkste".

Verbluft gingen Ulrich's ogen door het schema. Een blokschema in het format van een militair overzicht. In martiaal schoonschrift stonden in de vakken woorden als: Jezus Christus; Buddha; Gautama (ook: Siddharta); Laotse; Luther, Martin; Goethe, Wolfgang; Ganghofer, Ludwig; Chamberlain en zeer vele andere. Tweede kolom: Christendom; Imperialisme; Eeuw van het Verkeer. De randen van het schema lieten er geen twijfel over bestaan dat onder en rechts van dit blad andere bladen hoorden waarin de rijen en kolommen werden voortgezet.

"Je kunt dit het blad van kadastrale leggers van de moderne cultuur noemen", zei Stumm eenvoudig.

Op vraag van Ulrich hoe hij dit voor elkaar had gekregen: "Ik heb een hoofdman, twee luitenants en vijf onderofficieren ingezet. Een enquête voor de selectie van staf kon niet, zoiets zou dan van de top moeten komen. Bekendheid met boeken was ook een probleem, want dan komt na de bijbel in het leger meteen het nieuwjaarsboek van de post met de tarieven en oude grappen erin, en bovendien geldt je, heb ik inmiddels begrepen, in de civiele wereld pas als uitzonderlijke geest als je echt enorm veel gelijkgezinden hebt. Ze zijn er, ik weet niet precies

hoe, uiteindelijk uitgekomen met een idee van korporaal Hirsch, in samenwerking met Luitenant Melichar, en zo is het op de een of andere manier toch nog gelukt."

Stumm pakte een ander blad, waarbij zijn gezicht betrok. "Hier zie je", somberde hij, "dat hoe die tegenstellingen van grote geesten daar in elkaar overgaan zodat ze eigenlijk allemaal hetzelfde zeggen. En daar schiet je ook weinig mee op". Daar ging het bijvoorbeeld over de eenheid van terminologie en onderliggende veronderstellingen van het individualisme en kollektivisme, nationalisme en internationalisme, socialisme en kapitalisme, imperialisme en pacifisme, rationalisme en bijgeloof. "Daar" zei Stumm, "is het of telkens twee elektriciens eendrachtig een enorm netwerk hebben opgebouwd en pas toen het klaar was ruzie kregen over welke knoppen aan en welke uit moesten staan."

Het zou de generaal even weinig bijzonder zijn voorgekomen als dat een ledemaat nu eenmaal een strek- en een buigspier heeft, had zijn ambitie hem niet door zijn liefde voor een hoogstaande betrokken schoonheid in dit avontuur gestort. Want de liefde wil nu eenmaal geen ruzie, zeker als de geliefde er zelf ook voortdurend pacifistisch en hoogdravend haar pesthekel aan bekent.

"Hier heb ik" wees Stumm aan, "Een staat van ideeenbevelhebbers, dat wil zeggen, alle namen die in de laatste tijd om zo te zeggen met grote divisies terrein hebben gewonnen; dan hier de *ordre de bataille*, en hier ... " Stumm pakte nog een blad, "het aanvalsplan". Vervolgens trok hij nog uit zijn tas: een overzicht van depots en wapenplaatsen, waar latere defensieve en agressieve vervolgedachten uit worden gehaald. Maar die worden menigmaal door de vijand buitgemaakt en in tegenstelling gebracht, met manschappen en

al, wat het front en de bewegingen verwarrend en onoverzichtelijk maakt. Regelmatig deserteren er complete ideeën en lopen ze over.

"Wanneer ik de zaak nu zo overzie", zei Stumm, "dan ontbreekt een duidelijk vaststaand etappeplan, alsmede een heldere demarkatielijn, en het geheel is, met alle respect - en wat ik nu ga zeggen kan ik zelf eigenlijk niet geloven! - een zwijnerij".

Stumm liet een paar handenvol papieren in één keer uit zijn handen vallen, op die van Ulrich. Opmarsplannen, wegenlijnen, stratennetwerken, portéeschetsen, troepentekens, kommandoposten, rechthoeken, gearceerde ruimtes; als in een regelrecht totaaloverzicht van een generale staf liepen rode, groen, gele en blauwe lijnen door elkaar, en kleurige vlaggetjes van de meest verscheiden aard en betekenis, zoals ze een jaar later zo populair zouden worden, waren ingetekend.

"En je hebt er geen zak aan!", verzuchtte Stumm. "Ik heb het geheel nog eens omgezet van strategisch naar militairgeografisch, ik dacht, dan identificeer ik de operatieruimte misschien nog. Maar nee. Kijk hier heb je de oro- en hydrografische versies".

Ulrich zag bergtoppen vanwaar vertakkingen uitgingen die elders weer bijeenkwamen, bronnen, rivierketens en meren.

"Wat ik niet heb geprobeerd! Maar het komt hier op neer: de tweedeklaswagon ergens in de negorij: vlooien!! Als je langere tijd tussen de ideeën zit krijg je overal jeuk en je krijgt geen rust, al krab je je tot bloedens toe!".

Ulrich moest lachen.

"Nee lach nou es even niet. Ik dacht zo: jij bent een prominente civilist geworden, dus jij begrijpt dit, en je begrijpt mij ook. Help mij nou, ik heb te veel respect voor alles wat geest is om te geloven dat ik gelijk heb!".

"Je neemt het veel te serieus Oberluitenant". Dat was Stumm geweest in Ulrich's ruitertijd. Hij bood snel zijn excuses aan. "Je zet me zo aangenaam terug naar toen je me vaak in het kasino in de hoek commandeerde om te filosoferen! Maar je neemt het veel te serieus!"

"Zeg dat je het niet meent!" riep de generaal. "Ik kan niet meer leven zonder hogere orde in mijn kop, dat weet je toch wel? Ik krijg gewoon de bibbers als ik er aan denk hoe lang ik na jouw vertrek daar zonder jou op het exercitieterrein en in de kazerne tussen de officiersgrappen en de sexopscheperij heb geleefd!"

Stumm was inmiddels uitgenodigd voor het avondbrood en ze gingen aan tafel.

Stumm bleef zo vol aandacht en in gedachten dat elk stukje worst tijden lang aan de vork in zijn hand slingerde. "Die nicht van jou, die is echt geweldig, zei hij. Ik ben ook getrouwd, maar dit is toch echt heel iets anders. Ik bewonder vaak haar vrouwelijke volheid van de achterzijde, terwijl zij dan aan de voorzijde een eminente civilist zo geleerd te woord staat dat het mij spijt dat ik mijn notitieboekje niet kan trekken. En haar man de sectiechef heeft er geen idee van, en kijkt maar rond met zo'n gezicht dat hij weet waar Abraham de mosterd haalt en het ons niet aan de neus gaat hangen. Kijk die ambtenaren heb ik het laagst in de civiele wereld, het zijn een soort ongewapende militairen, met de beleefdheid van een kat die uit de boom naar een wolf kijkt. Nee dan die Arnheim. Misschien ook ingebeeld maar dat heeft presentie."

Stumm's wijngebruik had inmiddels aanzienlijk terrein gewonnen zonder op weerstand te stuiten. "En zo is het voor mij wel een opluchting dat Hare Excellentie Mevrouw Tuzzi verliefd op hem is".

"Wat, weet je zeker dat die iets met elkaar hebben?".

"Nee, niet zeker, maar ik zou er niets tegen hebben. Ik ben geen homo maar ik voel met de man mee als ik denk wat zij ... of ze het nou echt doet of alleen maar zou willen. In ieder geval greep ze eens zijn hand toen ze dacht dat niemand keek en het was daar stil alsof het 'Kniel neer voor gebed, sjako af!' gecommandeerd was. Toen zei ze hem zachtjes wat en hij antwoordde 'Ach, als men slechts de verlossende gedachte vond!' En zij weer: 'Slechts een zuivere, ongebroken liefdesgedachte kan ons verlossing brengen' en dat begreep hij duidelijk te persoonlijk want ze had het natuurlijk over de grote actie ... wat lach je? Ik heb toch altijd mijn eigenaardigheden gehad en nu heb ik het in mijn kop gezet haar te helpen. En daar moet jij mij weer mee helpen".

Inmiddels waren ze bij de sigaren. "Generaal, je bent op de verkeerde weg. Je denkt de geest in het civiel te vinden en het lichamelijke in het militair, maar het is andersom. Want geest is orde, en die vind je in het militair. Goed marcheren is het toppunt van de geest".

"Hou je grootje voor de gek!", zei Stumm.

"Wetenschap is alleen mogelijk bij zich herhalende dingen. Dus in het militair heb je dat bij uitstek, en de wetten van de planetenbanen zijn niet meer dan een soort schietvoorschrift, alleen met grotere snelheden en zwaardere calibers. Bij gebrek aan herhaalbaarheid is God, die maar één keer gezien is, en wel

bij de schepping, toen er nog geen waarnemers met goedgekeurde getuigschriften waren, een wetenschappelijk probleem."

Stumm liet zich niet uit het veld slaan: "Mooie grappen allemaal maar het gaat om de ziel, en als ik daaraan denk sta ik nog liever in mijn blote kont dan in een legeruniform".

"Beste Stumm, men is doende de eigenaardigheden van de ziel werkelijk goed te bestuderen en men komt tussen de vurende neuronen terecht. Monotonie! Reflexen! Herhaling, fixatie, circuitvorming, je zou je er onmiddellijk thuis voelen: het is allemaal bataljon, uniform, kazerne, rang en stand, reglement en discipline, order en uitvoering in de hersenen. Wat is dat, de schoonheid van een vrouw? Een ravitailleringformulier in je hoofd wordt beschreven. Was het niet al tevoren iets bekends in je hoofd geweest zou daar dan dat formulier getrokken worden?".

"Goed, goed, eer aan de waarheid, daar heb je een punt", zei Stumm. "Wij soldaten denken misschien toch niet zo verschillend van de civilisten maar die dingen die ons zo vreselijk civiel lijken, de ziel, de deugd, de intimiteit, het gemoed, die Arnheim die kan daar geweldig over praten, ja, je zou er een post traumatic stress disorder van krijgen maar superieur is het wel, dat ga je toch niet ontkennen!"

"Je bent vergeten wat ik zei: de geest hoort in het militair het lichaam in het civiel".

"Ja, zeg" onderbrak Stumm die zelfs zijn eigen buikje nog steviger achtte dan dat van een civilist.

"Laat me nou eens uitpraten", zei Ulrich. De sigaar was hem uitgegaan.

"Honderd jaar geleden was er zo'n civiel warhoofd in Jena die de wereldwetten dacht te bewijzen als de proposities over de driehoek. Er was toen nog geen petroleumlamp, laat staat een grammofoonspeler of een vliegtuig. Die overmoed ketste. Telkens als er weer een nieuwe waarheid werd ontdekt, won men orde in een detailkwesitie en verloor men orde in het grote geheel. Die malle hoogvlieger kwam nog sneller naar beneden dan de religie. Nu barsten we van de ordeningen en is de ordening geheel verloren gegaan."

"Dat komt ook uit mijn onderzoek".

"En die ijver van jou hebben ze al helemaal niet. Ze worden alleen maar luier. Kijk, als een man van betekenis een idee in de wereld zet, is alles wat ze tegenwoordig doen: de boedel verdelen. Eerst rukken de bewonderaars er grote stukken uit die hun bevallen en verscheuren hun meester als de vossen hun prooi. Dan vernietigen de tegenstanders de zwakke plekken, en even later blijft er van zo'n prestatie niets over dan een voorraad aforismen waaruit vriend en vijand zich naar believen bedient. En dat zijn de data waarop jouw carteringspeleton zich moest baseren. Het is als in de liefde, de haat en de honger, waar immers ook de smaken moeten verschillen opdat ieder krijgt waar hij naar verlangt".

"Uitstekend!", riep Stumm, "zoiets heb ik zelfs al eens tegen Hare Excellentie Mevrouw Tuzzi gezegd".

"Jij moet haar zeggen dat God om nog uit te zoeken redenen een tijdperk van lichaamscultuur aan lijkt te breken: immers het enige houvast voor een idee is nog het lichaam dat het

heeft. Doe dat nou! Als officier heb je op dat stuk zelfs nog wat extra gewicht!".

"Wat lichaamscultuur betreft doe ik het niet beter dan een geschilderde perzik, en ik denk aan haar slechts op ordentelijke wijze".

"Jammer", zei Ulrich, "je bedoelingen zouden een Napoleon waardig zijn geweest, al had je er niet de geschikte eeuw voor gevonden". Hij stak zijn sigaar weer aan.

De generaal had de spot manmoedig verdragen, waardig, maar ook omdat hem die van de trots vervulde dat hij er niet voor terugschrok voor de dame van zijn hart te lijden, en zei na een moment van reflectie: "In ieder geval bedankt voor je verdomd interessante adviezen".

86. De koningskoopman en de fusie van ziel en bedrijfsleven. Ook: alle wegen naar de geest beginnen in de ziel, maar geeneen leidt er naar terug.

Arnheim had al lang hebben moet besluiten in Wenen een stadhouder te benoemen, er weg te gaan en niet meer terug te komen. Maar hij deed het omgekeerde.

Het was 1913 en het rommelde in de wereldpolitiek. "Ballhausplatz" het Oostenrijkse Quay d'Orsay, Tuzzi's ministerie, daar brandde 's nachts inmiddels altijd licht, tot schrik van een enkele passerende boemelaar die toevallig de opleiding had om te beseffen waarom dat was. De vulkaan rookte, maar er was nog geen brede publieke opwindning. Arnheim wist er alles van. De Arnheims hadden ook fabrieken voor pantserplaat die al produceerden op hun vrijwel volle capaciteit, van historische recordhoogte. Munitie draaide ook

op volle toeren. Hij ontving dagelijks gecodeerde berichten en af en toe iemand van zijn eigen informatieafdeling. Daar ging hij dan graag opzichtig mee in de lounge van zijn hotel zitten, want men moest zich natuurlijk blijven afvragen wat voor belangrijke dingen hij de hele dag deed.

Maar hij wist dat zijn Weense werk voor zijn concern lichtelijk in de marge was, en hier en daar wat overdreven omdat hij er nu toch was.

Hij was verliefd. Licht onthutst voelde hij in zijn werk de scherpte er wat af gaan. Een mus op de vensterbank. Een vriendelijk lachende ober. Uit zulke dingen leek zijn werkelijkheid ineens voornamelijk te bestaan. De wijde vertaktheid van zijn morele overtuigingen was lichtelijk uit beeld en aan wat er nog in bleef leek iets lichamelijks te kleven. Nee, als de liefde zich op een vrouw werpt lijkt hij toch wat aan adel te verliezen. Wat kinderlijk ook allemaal, als je even niet oplet bespringt je nog af en en toe een ontvoeringsfantasie. En ook bepaald niet hoogstaand is die klein op de achtergrond der ziel in het struweel heen en weer spokende neiging alle remmen er af te gooien, die door de vervaging van de dagelijkse commerciële routine ook nog eens een soort morele attractie kreeg, zo van: eigenlijk het enige dat er toe doet.

En zo ga je ook vanzelf weer vaker aan je jeugd denken, waarin hij een intelligent kind was geweest met intelligente opvoeders. En met een sterke zin voor goed en kwaad, want hij lag regelmatig op straat te rollebollen ter verdediging van een slachtoffer van onrecht. Het was redelijk knap daartoe even aan zijn intelligente opvoeders te ontsnappen. Het diende zeer onverhoeds te gebeuren. Hij werd ook altijd binnen dertig seconden in zijn nekvel gegrepen, zodat hij er altijd zeker over

bleef dat hij anders gewonnen zou hebben, wat op zijn beurt weer een zekere verklaring bood voor het pathologische overschot aan zelfvertrouwen bij de volwassen Arnheim.

Dat leefde nog in hem, maar een andere jeugdervaring was wat versteend (als men akkoord is ook de diamanten onder de stenen te rekenen). En die, de schrik spreekt vanzelf, was door Diotima weer tot leven gewekt. De zaak is deze:

Hij had in zijn jeugd de liefde los van vrouwen, zelfs los van personen, leren kennen, wat een onopgelost probleem in hem had achtergelaten, waarvoor hij in de loop van de tijd de modernste verklaringen leerde kennen, zoals wat ikzelf daarover geschreven had (en daar ben ik nog altijd trots op) in "Die Versuchung der stillen Veronika". En Arnheim schatte mij hoog want het gold toen al als een teken van ingewijd zijn om mij, zoals ik toen al werd gezien, een verborgen man, onttrokken aan het gezicht van het publiek, te kennen, zonder dat hij overigens iets begreep van wat ik bedoelde. Hij groeide op met tennis, het tot verbijstering van zijn vader bezoeken van arbeidersvergaderingen (want hij had over socialisme gelezen), reed vervolgens weer net zo makkelijk in protskleding op zijn paard door een arbeidersdorp, maar een zweverig romantische gevoel had hem ingefluisterd dat hij nog tot een tweede wereld behoorde die met ingehouden adem in de eerste zweefde.

En dat had Diotima weer van de ketting gerukt. Zijn ziel leek hem buiten zijn oevers getreden, de buitenwereld hield niet meer bij zijn huid op en de binnenwereld zat niet meer zo een beetje uit het raam van de afweging naar buiten te loeren, maar binnen en buiten hadden zich verenigd in een onverdeelde afzonderlijkheid en aanwezigheid, zo mild, rustig en hoog als een droomloze slaap. Van buiten leek hij nog dezelfde maar hij voelde zich totaal veranderd.

Nu plegen religies en dergelijke dit wel als een aanwijzing voor een achterliggende realiteit te zien, maar de meesten van ons overvalt het ten tijde van onze eerste verliefdheden en dat gaat weer over zodat je het weer kunt vergeten als alle andere onwerkelijke ervaringen, dromen en inbeeldingen. Maar bij Arnheim waren er geen persoonlijke verliefdheden geweest die de biologische afbraak had kunnen katalyseren.

En zo hadden de na zijn jeugd volgende ervaringen, met name zijn introductie in zijn vader's zakenleven, het alleen maar overdekt, zodat hij dat allemaal was gaan zien als eigenlijk toch een soort gedicht, maar niet van zo'n dichter die zich op zolder met de pen in de hand de vliegen van het lijf moet houden, nee, nee, scheppend in levensmateriaal!

En zo was hij in de greep gebleven van een missie, een roeping tot synthese enzovoort enzovoort enzovoort, waar zijn gewoon thuis met hun vrouw ruziende medekooplieden wel eens wat over moesten lachen, al was het ook weer geen onbekend verschijnsel: er was aardig wat licht doorzielde middenstand, inmiddels zelfs door zijn koopkracht de belangrijkste markt voor de kunst, en de pen-artiest, zo die er van nature al geen affiniteit mee had paste zich, als hij van het minder toberige type was, onverwijld aan. Het was Arnheim gelukt met zijn publicaties in dit marktsegment als een wat extreem geval toch een doorslaand kassucces te worden. Hij deed het niet eens voor de royalties, maar het legde zijn concern op minder berekenbare wijze gouden eieren.

Arnheim. Een uiterst merkwaardige plant die je op een willekeurige plaats snel zou zien verpieteren, maar die - hoe graag zou Ulrich het toeval onderstrepen! - net op de plek waar zijn zaadje gevallen was alles onder bereik had om groot en spectaculair te worden.

En een snob was hij ook niet. Hij wilde er niet bij horen, hij stond er boven en keek vandaar meewarig neer op de oude slijkheid als een groot leider van de nieuwe burgerklasse die bezig was de fakkel van de vermoeide en gedegenereerde adel over te nemen. En zijn taak was veel gecompliceerder: die oude ridders hoefden immers slechts gehakt van hun tegenstanders te maken, en konden het hanteren van de geestelijke wapens aan de kerk overlaten. Nu, met geld, heb je een middel dat veel efficiënter is dan zo'n ridderknuts, maar het is een behoorlijk geestelijk wapen, het is kwetsbaar en vraagt voortdurend intelligente aandacht, anders maakt de beurs in een onbewaakt ogenblik nog gehakt van je.

En zo zag hij zijn koninklijke taak als koopman: synthese, macht, burgerlijke beschaving, de symbolische gestalte van de komende democratie, leiding, vernieuwde staatsopbouw, de toekomst waarin het ideaal niet breekt onder de beperkingen die de werkelijkheid nu eenmaal heeft maar zich reinigt en bevestigt, kortom de belangenversmelting ziel-zakendoen door de overkoepelende idee van een koning-koopman, het liefdesgevoel, alles is uiteindelijk één in de eenheid en de harmonie van de cultuur en het menselijk streven.

Dat was toen hij begon te publiceren. Met veel ziel er in. Ziel!, een koningswoord. Ouderwetse vorsten en generaals hebben dat niet. Van de mensen uit de financiële wereld was hij de eerste.

De ziel kwam Arnheim in drie opzichten goed uit. Ten eerste als een beetje een opstand van de ouder wordende koopmanskroonprins tegen zijn nuchtere vader. Ten tweede: voorzover hij niet helemaal alles begreep was de ziel ook een geschikt middel om dat onbegrepen van waarde te ontdoen. En ten derde als appel aan zijn lezer doordat hij zich kind

toonde van zijn tijd, waarin de nieuwe gelovigheid een soort vrouwelijke toorn was jegens het geld, en het belang dat weten, rekenen en rationeel afwegen ineens door dat geld gekregen had.

En al decreteerde hij zijn levensbeschouwingen als het ware als de satraap van een verdreven koningin, het was niet volstrekt duidelijk, als Arnheim het over de ziel had, of hij die wel als even werkelijk zag als zijn aandelenportefeuille.

En zo was het doorgestaan tot hij, als iedere profeet, in ernstige verlegenheid raakte omdat het te lang op zich liet wachten, en ontstond er in zijn bewustzijn een zekere gespletenheid waarin de geest alles uitschakelt en vergeet wat niet in het concept past, en begon onwillekeurig telkens op dezelfde plaats op te stijgen.

Hij was toen weer eens een boek aan het dicteren aan zijn secretaris achter de schrijfmachine: "Wij zien het zwijgen ...". Dat had verder moeten gaan (maar de telefoon ging) als: "... der muren, als wij dit soort gebouwen zien ... ". Maar zijn secretaris had de vaart er in en typte al: "... van de ziel, als".

Toen bij een poging tot hervatting het laatste was voorgelezen was het dictaat afgebroken.

De volgende dag was de zin in zijn geheel geschrapt.

En wat was vergeleken met deze grote en diepe gedachten nu de lichamelijke liefde voor een vrouw? Nee, alle wegen tot de geest vertrekken van de ziel, maar er is er geen die er naar terugleidt!

Diotima greep hem bij zijn ondermorele, geheime kladden en hij keek haar soms aan met een zekere verstoordheid. Gewoon zo'n ambtenarenvrouw! Hij zou met dochter van een Amerikaanse magnaat of een jongedame uit de hoogste Engelse adel kunnen trouwen. Hij voelde zich bij die gedachten soms zoals een klein rijkeluiszootje dat op een dag voor het eerst op school is afgezet. Nou ja zeg, wat is dit nou!

Dan leek hem de koele door niets te verontreinigen rationaliteit van het geld, in vergelijking met de liefde, een buitengewoon zuivere macht. Maar dat betekende slechts dat de tijd was gekomen waarop de gevangene niet begrijpt hoe hij zich van zijn vrijheid heeft laten beroven zonder die te hebben verdedigd, desnoods tot de dood erop zou hebben gevolgd.

Want als Diotima zei: "Wat zijn wereldgebeurtenissen? Un peu de bruit autour de notre âme ...!" - dan voelde hij het gebouw zijns levens trillen.

87. Moosbrugger danst.

Moosbrugger, tot Ulrich's verbazing volgens Clarisse muzikaal, "hij kent alleen geen muziek", zat in zijn onderzoekscel. Zijn verdediger had weer wind in de zeilen. Had weer hoop dat de koe nog flink melk zou leveren voor zij haar laatste adem uit zou blazen. Moosbrugger glimlachte er verveeld over.

Heel bevredigend zo'n cel. Je bent alles zelf. Alles kijkt terug als uit een spiegel. Dat getraliede venster, en die zwaar afgesloten deur, dat was hij zelf. Ten voeten uit.

Meer was er tenslotte ook niet, geen God, alleen de paap, de rechter en de gendarme en die lopen alleen maar in de weg.

Hij had alles onder controle, vond hij. Kijk maar hoe alles in je cel precies staat waar het hoort, en hoe alles op tijd gebeurt: eten, luchten enzovoort.

"Ja maar daarom vermoord je iemand toch niet meteen?" Zo vaak had hij dat gehoord? Het was een vreemde vraag. Hij zou er zelf nooit opgekomen zijn, maar gaandeweg was hij er eigenlijk ook wel nieuwsgierig naar geworden. Had amusementswaarde voor hem gekregen.

Hij dacht na. Niet van alles tegelijk dat tegen elkaar opknalde. Hij zat in een goede periode: één gedachte, die dan naar een volgende ging. Niet dat gewaggel van een kind, nee, nee, een dansende meid. Een mooie deining. Trekharmonica erbij, licht in de nacht, vlinders. Dooddrukken, een drupje Moosbruggerbloed de wereld in. Kijk als die meisjes zo mooi in een rijtje dansten, dan werd hij er ook niet witheet van. En hij danste mee.

En niemand die het zag.

88. Pas op bij het verbinden van de geest met grote dingen.

Niets is namelijk zo gevaarlijk als dat. Wat gebeurt er als je doodmoe op een hoge bergtop aankomt en je kijkt om je heen? Als je voor het eerst je eigen kind in je armen hebt? Waarschijnlijk keiveel, maar waar? Waarschijnlijk overal, maar wat?

Zo sta je op zulke momenten compleet met je mond vol tanden. De geest heeft dat natuurlijk niet graag, maar daar merk je niets van. Die is even buiten gezet. Door wie? Pas na afloop komt de geest terug om te vegen en alles weer op zijn plaats te zetten. En als dat gedaan is kijken we weer op ons horloge, weten we

weer hoe we heten, en dergelijke. Als de telefoon gaat weten we weer wat we moeten doen.

Hier is de wet van behoud van geestelijke materie aan het werk. De hoogste specimina van de geest, zoals de natie, de vrede, de mensheid, de deugd, nou ga maar eens naar zo'n winkel waar ze die felbegeerde sportprijzen aan de wedstrijdleidingen verkopen. Het zilverglimmende beeld van de bokser staat op met goud ingelegd marmer maar het kost allemaal geen drol.

Het is simpelweg de natuurlijke wiskundige orde van de geest, een afnemende wiskundige functie: hoe hoger de geestelijke betekenis van een thema hoe onbeduidender wij er over spreken. En omgekeerd, want als je de geest in verpletterende actie wil zien moet je bij de toren van Pisa zijn als ze het daar hebben over hoe die keien die je van boven laat vallen nou eigenlijk precies onderweg naar beneden gaan. Dat ze elke zuilenring telkens sneller passeren. Dat een sloeber een muntje krijgt om er nog een paar naar boven te zeulen en daar op orders te wachten.

Dat andere, het hoge uiteinde van het geestelijk spectrum heeft weer ander boeiende aspecten. Het blijft bijvoorbeeld een curieus schouwspel als de geest uit een groot ding wordt gepompt omdat het ergens anders in moet. Een leerstoel voor sport, of een conservatorium voor amusementsmuziek bijvoorbeeld. En ook vragen die nu van hoge geestelijke waarde worden geacht maar vroeger in geen hoofd opkwamen. Wie heeft de aardappel naar Europa gehaald?

En om thans in Europa te schitteren moet je een synthese zijn van je eigen- en je aardappelbetekenis, maar zulks kunnen bezingen als een popartiest.

En dan hoef ik niet te vertellen over wie we het hebben.

89. Men moet met zijn tijd meegaan.

Maar nu ga ik toch een mespuntje Ulrich door zijn karakter roeren.

Arnheims hotel. Na nog wat ochtendlijke zaken-schermutselingen was het even gedaan. Arnheim stak een sigaar op en dacht terug aan de vorige avond. Diotima had, nu de groten van de geest niet voor een doorbraak hadden kunnen zorgen, voor een speciale avond ietwat jeugdiger talenten van de geest ontvangen. Arnheim's connecties hadden er toe bijgedragen dat ook buitenlanders waren gekomen. Diotima was, Arnheim moest er nog wat om lachen, de schrik af en toe in de ogen te lezen geweest. Het had Arnheim ook verbaasd wat de jeugd allemaal in zijn hoofd bleek te hebben gehaald. Het impressionisme bleek thans week en hersenloos geacht. Men riep nu weer om beheersing van de zinnelijkheid en geestelijke synthese! Maar zo nodig waren ze dat ook weer beu en moest de geest uit de levenssappen weggezuiverd worden. Alles met verve natuurlijk. En de nieuwe trefwoorden! "Intellectueel temperament", "de snelle denkstijl die de wereld tegen de borst springt", "de puntige hersenen van kosmische mensen". Het was wel duidelijk, alles moest opnieuw, en helemaal anders. En het hield niet op.

Men had niet zonder conclusie naar huis gewild, en deze bleek, naar rijp beraad: de tegenwoordige tijd was verwachtingsvol, ongeduldig, wild, en ongelukzalig; maar de messias, waarop met hoopte en die men afwachtte, was nog niet in zicht.

Deze herinnering aan gisterenavond bracht Arnheim even een momentje met zichzelf in overleg.

Er had de hele avond voortdurend een kringetje om hem heen gestaan. Als daar enigen zich onvoldoende aan bod voelden komen en wegliepen had het kringetje zich weer aangevuld. Daarbij was hij voortdurend het middelpunt gebleven, dank zij zijn kennis van de dingen waar ze zich mee bezighielden.

Hij stak een lucifer aan voor een uitzonderlijke tweede sigaar maar moest het zuigen even uitstellen vanwege de glimlach die hij kreeg omdat hij zich herinnerde hoe die kleine generaal gisteravond op een gegeven moment op hem af kwam. Dat was bepaald niet Arnheim's eerste generaal. Hij vergaderde er al jaren regelmatig mee. Stumm: "Begrijpt u nou waarom die nieuwe mensen het zonder enige kennis van zaken steeds over 'bloedgeneraals' hebben? Die oudere heren, die hier anders zijn begrijp ik heel goed, hoewel die ook volstrekt onmilitair zijn, bijvoorbeeld die oudere heer met die buik die er anders altijd is, een beroemde dichter zegt onze gastvrouw, die houdt zich slechts met de allergrootste dingen bezig, en daar kan ik inkomen, zo iemand noemen wij in het leger een strateeg. Kijk een sergeant bekommert zich natuurlijk om het welzijn van zijn mannen maar in de berekeningen van een strateeg is duizend man zo ongeveer de kleinste eenheid, en bij elk strategisch plan hoort natuurlijk een schatting van slachtoffers, dat is toch geen logica als dat in het ene geval een bloedgeneraal heet en in het andere een kampioen van de eeuwige waarheid!"

Arnhem wist welke dichter Stumm bedoelde, maar had niets gezegd, trouwens het deed er niet toe, hij kende wel meer inmiddels oude helden van de geest.

Het voelde vreemd, ja akelig aan hoe zijn jeugdige bewonderaars gisteren het verleden waarvan hij deel uitmaakte zo niets ontziend hoonden. Wat wilden ze eigenlijk? Ze spraken elkaar overal in tegen behalve in hun afkeer van

objectiviteit, van de geestelijke verantwoordelijkheid, van de evenwichtige persoon.

Enig leedvermaak had hij wel gevoeld toen sommige van zijn generatiegenoten zwaar over de hekel gingen. En de dikke literator van Stumm zette inderdaad alles belachelijk zwaar aan, als het baskoper van een orkest, daarom gold hij als dichter, nou waarom dan niet als generaal, zo'n dichter staat toch met de dood op de beste voet en heeft ook voortdurend duizenden doden nodig om zijn leven in waardigheid te genieten.

Arnheim ondersteunde er een aantal van die types. Waarom eigenlijk, als deze heraldieke heren zichzelf met hun opgeblazenheid niet kunnen bedruipen horen ze in een park voor bedreigde diersoorten. Hij besloot ze van de lijst te schrappen.

En zo hield hij aan de overwegingen tijdens deze extra sigaar nog geld over ook.

90. De onttroning der ideocratie.

Deze zojuist geschraptten stelden tegenover de markt voor spiritualien die de geest inmiddels was geworden de zuivere dichtkunst die in gestorven taal de grootsheid aan hun gelovigen verkondigden. Zo werden zij helden. En hoewel ze even later vaak weer afgezworen werden overwoog Arnheim, die zich veilig en goed verzekerd achtte, deelname aan dat spel, je weet immers nooit.

Maar hoe? Iedereen werkte tegenwoordig in een of ander pas uitgevonden beroep, en buiten werktijd was er het pas uitgevonden tijdverdrijf: bioscoop, auto, vliegtuig, sport; ieder

maakte uit wat hij tegenwoordig deed weer een nieuwe levensfilosofie en dat krioelde maar in elkaar om. Hoe zou hij, Arnheim bij het ongeordende, borrelende, druk opbouwende innerlijk van die mensen kunnen komen, waarvan ze het bestaan waren vergeten?

Had hij enige jaren vooruit kunnen blikken dan had hij kunnen zien hoe na tweeduizend jaar christendom en een oorlog met zestien miljoen doden de meisjes *en plein public* de kleren van zich af zouden gooien als bananenschillen, en dat zou nog maar het minste zijn dat hem zou hebben verbaasd. Het gaat er ook niet om hoe lang zoiets zou blijven, maar je moet je realiseren hoe moeiteloos de de kleermaker, de moderedactrice en het toeval dit bereiken en wat een mega-investering het zou zijn om de enorme, en waarschijnlijk tevergeefse inspanningen te doen zoiets langs verantwoorde officiële weg, met filosofen, schilders, dichters en zo, te bereiken.

Hoewel Arnheim in 1913 zulke ontwikkelingen dus nog niet kon vermoeden speelde de ontroning van de ideocratie, van het hersenstelsel, de verlegging van de geest naar de periferie wel degelijk door zijn hoofd.

Om eerlijk te zijn, het leven verbouwt de mens natuurlijk altijd van buiten naar binnen. De fundering is in zulke dingen de laatste hand die aan de zaak wordt gelegd, en zo alleen kun je bijvoorbeeld verklaren dat Nederlanders nog steeds denken dat ze van de Batavieren van Tacitus afstammen.

In werkelijkheid komen gedachten uit de ledematen, spieren, klieren, ogen oren en de chimerische totaalindrukken van de huidzak waar het geheel in zit. De aan ons voorafgaande eeuwen hechtten te veel waarde aan rationaliteit, slimheid,

overtuiging, begrip, karakter, dat soort dingen. Maar dat is de boekhoudafdeling, niet het management.

Ineens had Arnheim het gevoel dat hij het had (maar dat kan ook door zijn verliefdheid zijn gekomen): de gestegen omzet in de sector gedachten en ervaringen moest iets met de efficiëntie van productie te maken hebben, zoals het afzien van tijdrovende geestelijke verwerking ... en die enorme en enorm groeiende gedachtenmassa werfelt en borrelt, en brengt het geleegde innerlijk van de mens als een soort gloeibuis in straling van de meest uiteenlopende kleuren. Zoiets kun je met je verstand toch niet bereiken! En bovendien heb je er zelf geen greep meer op, het individualisme is verouderd, het gaat ook allemaal te snel, je hebt geen tijd meer je af te vragen wat het allemaal is.

Alleen ... hebben we het nu niet over de groots en meeslepend levende puber of die duizendkoppig toegejuichte redevoering die wij in trots zelfvertrouwen 's nachts dromen af te steken, maar waarvan de laatste woorden, die wij ons, wakker geschrokken, nog herinneren, hoe slaperig wij nog mogen zijn, op onze lachspieren werken?

Daar knapte hij wat van op: het kon toch niet kloppen.

91. Speculatie in geest à la baisse en à la hausse.

Met een glas in de hand een beetje sceptisch rondkijken kun je niet eeuwig volhouden. Voor afwisseling had Tuzzi de neiging, die hij overigens van zichzelf wantrouwde en beperkte, af en toe iets tegen Ulrich te zeggen.

Dat wantrouwen was natuurlijk verstandig want als je regelmatig tussen in zijn geheel lichtelijk ridicuul gezelschap

verkeert moet je oppassen niet uit verveling vroeg of laat in datzelfde gezelschap begrip en waardering voor je oordeel te gaan vragen.

Het lek was dus uiteindelijk bij Ulrich ontstaan, deels omdat hij die zich ook zag staan te vervelen, deels omdat het hem leek dat die ook niets van die Arnheim moest hebben, deels, tenslotte, onverklaard, en dat gaf redenen tot voorzichtigheid.

Het begon met het ventileren van gewichtige historische detailkennis, opdat Ulrich zou weten dat hij ook niet voor de kat zijn viool was, maar was onmiddellijk doorspekt met herengrapjes over de bezieling der belendende feestgangers. "Zonder deugdelijke ambtelijke leiding hadden deze lieden het christendom al lang om zeep geholpen".

Ulrich beaamde ruiterslijk: "Uit hoofde van orde door de gemeenschap betaalde geloofsambtenaren laten terecht met de reglementen niet spotten, trouwens, in het algemeen achten wij de waarde van onze lagere instincten niet hoog genoeg, het is hún stabiliteit die de geschiedenis mogelijk maakt. Al die hogere geestelijke inspanningen zijn immers maar strijdig, winding en onberekenbaar".

De ogen van de sectiechef, met sigaret in spottend zaaloverzicht, draaiden even voor een kleine wantrouwende blik op Ulrich. "Mijn vrouw doet er goed aan wat op te passen met uw medewerking. U neigt, als ik mij zo mag uitdrukken, tot speculatie in de geest *à la baisse*".

"Dat is uitstekend gezegd", zei Ulrich, die het inderdaad prachtig vond, "maar helaas ben ik altijd te laat met mijn aanbiedingen, de geschiedenis is mij altijd zelf al weer voor: *à la baisse* door list en geweld, vóór ik het in de gaten heb, en *à*

la hausse zo ongeveer als uw vrouw, en trouwens ook Arnheim het doen, en om die ooit eens een slag voor te zijn voel ik mij al helemaal kansloos. Nee, op deze beurs zal ik niet gauw iets verdienen. Maar toch zou ik uw geheimen als professioneel *baissier* graag kennen!"

Tuzzi haalde zijn sigaretten uit de zak voor een nieuwe. "Waarom zou ik daar zo anders over denken als mijn vrouw?". Dat was bedoeld om de persoonlijke wending af te weren, maar hij had het nog maar half gezegd of hij realiseerde zich met een onuitgesproken vloek dat dit het omgekeerde effect zou hebben.

"De massa krijgt om toevallige reden een vorm en dat is het dan weer een tijdje", zei Ulrich.

"Dat is mij te hoog", weerde Tuzzi af.

Ulrich genoot van Tuzzi's zwijgzaamheid als tegenstelling tot zijn eigen spraakwater. En bovendien, zo leer je iemand kennen zoals je dat bij een dier doet, en dat is niet de slechtste manier!

En zo stonden ze daar een flinke tijd aangenaam met zijn tweeen te zwijgen.

"Ja ik had u natuurlijk niet moeten gaan uitleggen wat diplomatie is", zei Ulrich tenslotte. "Maar ik dacht misschien helpt u mij verder met een paar verbeteringen. Mijn stelling was dus dat een betrouwbare maatschappelijke ordening berust op leugenachtigheid, lafheid, kannibalisme, kortom de laagheden van de mens, in termen die ik zojuist van u leerde: idealisme à la baisse".

"Te romantisch. Diplomatie is geen intrige, al wordt dat veel gedacht, althans tegenwoordig niet meer. Ons professionele diplomatieke geweten eist optimisme, en dat kannibalisme dat voorkomen wij juist omdat wij in iets hogers geloven en ...".

"Waarin gelooft u?"

"Ja zeg, ik ben toch geen kind meer dat dat even in twee woorden kan zeggen! Je moet de geestelijke stromingen van je tijd kennen en hoe meer er daarvan is des te meer werk heb je er natuurlijk van".

"Natuurlijk? Maar dan ben u het met me eens! De onverhoedse opkomst en ondergang van eeuwige waarheden geeft u meer om handen dan de lagere driften", zei Ulrich die er daarbij slechts ternauwernood in slaagde de pose van een onderkoelde conversatie tussen twee elkaar met reserve bejegende heren overeind te houden.

Sektiechef Tuzzi wendde zich nu geheel om tot de lastige vrager. Hij had er geen zin meer in. "Ziet u, filosoferen zou eigenlijk onderworpen moeten zijn aan een strict vergunningstelsel".

Ulrich overwoog in stilte wat in deze omstandigheden de beste steek onder water zou zijn tegen de geetaleerde brutale halfdomheid. Tuzzi wachtte dat, een sigaret draaiend, af.

"Ja", zei Ulrich tenslotte, "Daar hebben de kerken, het socialisme en u denk ik wel gelijk in".

Niet slecht. Maar Tuzzi zweeg, verwachtte dat Ulrich de oratie wel op lengte zou gaan brengen en ergerde zich daar al op voorhand over.

Maar Ulrich zei niets. Briljant, maar het was puur geluk want het kwam omdat hij met genoeg keek naar de man die zijn oude stempel niet onder stoelen of banken hield. Ulrich bedacht hoe Tuzzi Arnheim wel wantrouwde, zich ergerde aan diens invloed op zijn vrouw, maar geen enkel benul had van haar tweede liefdesvoorjaar.

Daardoor merkte Ulrich niet dat Tuzzi zijn welwillendheid in de gaten had en als het ware als een cowboy tussen zijn tanden uit spooog van bedwongen ergernis daarover, iets verder van hem af ging staan, terugkwam en om dit alles te maskeren vroeg: "Heb je je al eens afgevraagd wat die Arnheim hier eigenlijk doet?".

Nu was het Ulrich's beurt om verbluft te zijn, al begreep Tuzzi voor geen meter waarom.

Bijna in paniek ging Ulrich haastig op zoek naar een verkeerd antwoord dat er een beetje uitzag, maar hij vond niets en koos in arren moede voor een vraag: "Denkt u dat hij werkelijk een bijzondere reden heeft? Dan toch zuiver zakelijk neem ik aan?".

"Wat anders?" vroeg Tuzzi.

"Nee dat kan ook eigenlijk niet", gaf Ulrich opgelucht toe, "al dacht ik nog even aan een verband met zijn literaire ambities".

"Verklaar mij dan eerst die literaire ambities".

"Is het u niet opgevallen", begon Ulrich - waarmee Tuzzi zijn belangstelling al had verloren - "dat tegenwoordig zo veel mensen op straat in zichzelf praten? Dat komt ervan als je

teveel meemaakt. Het is een soort afvoer van een teveel. En zo gaan ze ook schrijven.

"Nou ik heb Arnheim gelezen omdat sommigen hem politiek zien stijgen, maar ter wille van zijn carrière kan dat geschrijf van hem volgens mij niet wezen".

"Ja een rijk man die schrijft over de eenvoud, dat is ook inderdaad wel een beetje ... kijk arme mensen schrijven over een rijke uit bewondering, of creëren een fantasierijkdom om ook zo iets te hebben ...".

"Heeft u zelf nooit iets geschreven?" vroeg Tuzzi, hopen op de verbeterde positie die een positief antwoord hem in dit gesprek zou kunnen geven.

"Nee dat vreselijke lot is mij bespaard gebleven, terwijl ik er toch ongelukkig genoeg voor ben, en die weg wil ik onder geen beding inslaan, al moet ik mezelf ervoor doden!".

Het was alsof de stroom van het herengesprek verpieterde en er een kei boven water kwam. Tuzzi voelde het aan en bood de reddende hand: "Het komt dus op hetzelfde neer als wanneer ik altijd zeg dat ambtenaren pas na hun pensioen gaan schrijven. Maar Arnheim dan?".

Nadat Tuzzi Ulrich nog eens licht uit evenwicht wist te brengen door Arnheim "in wezen een pessimist" te noemen, maar hem daarmee niet uit de kast kreeg, hielden de heren er beiden de herinnering aan een prikkelend gesprek van over.

92. Uit de levensregels van rijke mensen.

Al die aandacht en bewondering die Arnheim ten deel viel zou een ander misschien wantrouwend en onzeker hebben gemaakt. Maar Arnheim had niets te vrezen, hij stond er boven. Sta je daar dan gaat het er niet om de geestelijke kwaliteit van de toegeworpen bewondering te keuren maar om je te laten bewonderen waar dit je zaken bevordert (en waar dit belang ontbreekt: er geen energie aan te besteden).

De routine die je, als rijk man met visie, hebt in het beheersen van de loop der gebeurtenissen met behulp van je geldelijke investeringen, met als leidraad de in de toekomst verwachte terugloop van het geld, geeft je andere soorten ideeën en uitdagingen dan de doorsnee mens.

Een arme beseft nauwelijks wat er allemaal te koop is: gedachten, kennis, trouw, talent, voorzichtigheid. Het is er allemaal, maar zit trappelend te wachten op iemand met geld en visie. En de man met geld en visie moet altijd blijven opletten: als je het goed doet kan het ongehoorde bedragen opleveren, maar een klein foutje en er is een hele hoop weg. Zelfs vrij protserige feestjes kunnen een hoog rendement hebben als je het overzicht hebt om de juiste mensen te nodigen en het globaal over de jaren bekijkt. En wie heeft dat? Eigenlijk weten al die bewonderaars niet eens werkelijk wat het bewonderenswaardige is en dat moet ook niet want dat zou alles alleen maar lastiger maken. Men moet zich niet in de keuken laten kijken.

Hoe ga je om met al die mensen die geld van je willen? De hoopvolle sollicitant heeft er meestal geen benul van. Die heeft een doel, ziet een man met veel geld, die er misschien een beetje van wil missen om ... en merkwaardigerwijze zijn de groten van geest daarin geen uitzondering want die hebben ook gewoonlijk aan het eind van hun geld nog maand over. En

goede, niet zelden eeuwige ideeën die nog onverkocht op de plank liggen.

Hoe ga je daarmee om? De naive sollicitant heeft er natuurlijk geen idee van dat hij absoluut ergens, al is het maar in een nisje, en al is er een flinke faalkans, in de strategie van het concern moet passen. En dat hierop, als hij tot zijn vreugde wat krijgt, ergens, je weet niet waar, hij zal het ook nooit het fijne van weten, bevestigend is geknikt.

Het geld heeft, als alles in de natuur, een instinct van zelfhandhaving en voortplanting. Gewoon wat geld aan een aardige persoon schenken, dat is een poging tot sluipmoord op het geld, dat daar dan ook meestal niet intrapt. Was een dergelijk doel goed dan moesten er, vond Arnheim, zeker middelen komen, maar niet zijn geld.

En zo had Arnheim de reputatie opgebouwd van een man die scheppend en daadkrachtig deel heeft aan de geestelijke ontwikkeling van zijn tijd.

En waarom word je bewonderd en geliefd. Dat is toch een ondoorgrondelijk mysterie, rond en teer als een ei? Zijn je bakkebaarden legitiemer dan je auto? In deze tijd, een jaar voor de Eerste Wereldoorlog, schoren de heren zich glad, maar Arnheim had een snor en een zeer kort kinbaardje. Die kleine, vreemd aan zijn hoofd zittende en toch bij hem horende haartjes herinnerden hem - zelf wist hij niet precies hoe - als hij iets te veel opging in een toespraak voor een ijverig publiek, aangenaam aan zijn geld.

93. Het civielverstand is ook als het op weg naar de lichaamscultuur is, lastig te vatten.

De generaal zat al een flinke tijd op een van de stoelen die rondom de geestelijke turnvloer stonden, met Ulrich, zijn "beschermer", zoals hij hem graag noemde. Zijn felblauwe rok schoof bij het zitten altijd wat in vouwen omhoog over zijn dikke buik en dat leken dan denkrimpels.

Vlak voor, schuin boven hen besprak men de vraag of het tennis van Beaupré al dan niet geniaal was en dat van Braddock al dan niet wetenschappelijk. Na verloop van tijd vroeg er een wie onderling het vaakst had gewonnen. Men had de statistieken niet paraat. "We vragen het Arnheim". De groep loste zich op.

"Nou, zei Stumm", als zo'n tennisspeler geniaal is waarom is een generaal dan een barbaar?

94. Diotima's nachten.

Doorstraald van trots was Diotima als zij weer bedacht hoe zij vanuit een geboorneerde middenstandsjeugd uiteindelijk tot deze sociale prestatie was gekomen, maar het kon nog een tandje hoger dacht ze, het Wereldoostenrijk voorbij. Het liefst ook had ze Arnheim getrouwd, als een meisje dat zich in de armen van haar vader stort. De verliefdheid en de ambitie bleven zich als twee afzonderlijke lijnen voortzetten.

Eigenlijk had ze met haar man moeten praten. Maar waarover? Er was nog niets gebeurd en er zou niets aan zijn verstand te brengen zijn over de omarming der zielen. Gek dat er niets te vertellen was, er was zelfs geen enkel concreet vleselijk voornemen. Iets dergelijks zou ze van zichzelf nog eerder

richting het gespierde en breed geschouderde fysiek van Ulrich verwachten, die haar jonger leek dan zijzelf, vooral geestelijk.

En dan zat Oostenrijk toch ook nog wat in de weg richting Pruisen. De in Oostenrijk gebruikelijke reserve tegen Pruisen was natuurlijk door de eeuwenoude gewoonte ingegeven iedere ergernis over het zelf van elders te willen zien stammen en dit palliatief had Diotima ook niet ongebruikt gelaten, zodat de gedachte heel Oostenrijk achter zich te verbranden een weerstand creeerde die haar onzeker maakte en haar inspireerde om het allemaal, liever dan liefde, hartstocht te noemen.

In haar slapeloze nachten streed het Pruisisch blauw van de hemel met Mozart, Haydn, Beethoven, Prins Eugen en het zwart-geel van haar vaderland. In haar grote mooie lichaam zat de ziel hulpeloos in een onafzienbaar prachtig bloeiend landschap.

Zij leed onder haar man's nuchtere gevoelloosheid maar ze kon hem er niet om haten omdat het zo rotsvast hoorde bij zijn plichtsbesef en zijn verbazende diplomatieke carrière. Hoe kon zij nu het leven van die goede man verwoesten? Dan liever echtbreuk!, dacht ze ineens. Maar ja dat stiekeme gedoe heeft ook weer zoiets ordinair hoerigs, waartegenover de catastrofe, de Laatste Gang, de in de keel stokkende afscheidswaarden toch weer geheel niet onverdienstelijk wedijveren. Dan maar een renaissanceliefde met de dolk in het hart, schuld en overwinning van het schuldgevoel, lust beboet met leed.

Tuzzi, die zich er van had vergewist dat er gedurende de komende acht uur slaap in Europa niets uit de hand kon lopen, ademde regelmatig. De onschuld zelve.

Ontzegging!, dacht Diotima. Afscheid van Arnheim!

En dan verder in het echtelijke dubbelbed? Daar was het weer gedaan met Tuzzi's onschuld en was hij weer een slang met een konijntje in zijn buik. Maar geen tranen, geen greep naar zijn keel, nee: Ulrich, die de werkelijkheid zou afschaffen als hij mocht kiezen - bedoelde hij daar misschien niet toch iets heel verstandigs mee? -, en die vond dat ze Arnheim overschatte.

Ach wat kun je ook eigenlijk doen, niets! Ook in die richting heb je er niets over te vertellen, je kunt alleen maar afwachten wat je overkomt.

Die gedachte onttrok het eindpunt aan het oog en leidde naar nog wat nachtrust, na een slokje suikerwater dat ze voor dat doel op haar nachtkastje had staan maar waar ze geen moment aan gedacht had tijdens haar nerveuze geestesslalom.

95 De Grootschrijver, rugaanzicht

Sinds de beroemde gasten zich ervan hadden overtuigd dat de ernst van het Grote Initiatief geen grote inspanning van hun kant vereiste, en elkaar in een regelmaat van aangename omstandigheden beter hadden leren kennen, lieten ze hun maskers thuis en gedroegen zich als mensen, waardoor Diotima zich inmiddels voornamelijk geplaagd voelde door die regelmatige vulling van haar huis met lawaai en geest, en altijd blij was als aan het eind de laatste dronkenlap de stoep op was gewaggeld.

Ze bespeurde inmiddels bij zichzelf enige teleurstelling over de levendige omgang van Arnheim met deze Jan en Alleman van de grote Oostenrijkse geest, al had dit volkje de boekenplanken

in haar boudoirtje toch werkelijk gevuld, en lagen ze ook vooraan in de boekwinkels.

Ze had moeten begrijpen dat Arnheim geen vorst van de geest was maar een grootschrijver. De grootschrijver is bezig de vorst van de geest te vervangen zoals de rijke koopman de adel nu aan het vervangen is. De grootschrijver verbindt de geest met grote dingen maar op eigentijdse wijze. Hij heeft een auto, zolang dat nog een bijzonderheid is, en daarna zal hij een privévliegtuig hebben. Hij moet reizen, ontvangen worden door ministers. Hij moet de opzichters van de publieke opinie van zijn macht overtuigen als chargé d'affaires van de geest van de natie.

Zijn boek zal het boek van het jaar niet zijn, want hij is voorzitter van de jury. Ook schrijft hij alle voorwoorden, spreekt op alle vieringen van geboortedagen, geeft zijn mening in alle prangende kwesties en wordt erbij geroepen bij iedere gelegenheid waar het er om gaat te laten zien hoe ver je het geschopt hebt. Namens de gematigde toekomstgerichtheid van het maatschappelijke midden spreekt hij de achterblijvers geruststellend toe.

De geschiedenis heeft de grootindustrie van de geest voortgebracht. Er is inmiddels een forse overproductie, en de markt werkt slecht omdat de consument over het algemeen van mening is dat hij er zelf ruim voldoende van heeft en zelfs liefst zelf een advertentietje zou plaatsen om wat van de hand te doen. Deze ontwikkeling nu heeft de vacature van grootschrijver doen ontstaan. Het gaat erom die vacature als een van de eersten te zien, maar daar meldt zich dan natuurlijk meteen een horde, waarin het pleit dan wordt beslist: groot, groter, grootst. Want je moet er weinig, bijvoorkeur eigenlijk maar één, van hebben, dan verlies je er de minste tijd aan.

Hoe nu, gooi je in die competitie hoge ogen? Je moet er zelf natuurlijk niet nog eens geest bij gaan maken. Er is al veel te veel. De voornaamste taak is het bestrijden van ongeest. Dat levert dankbaarheid op in invloedrijke kringen en rendeert daardoor zelfs naar de meest moderne zakenmaatstaven. En de voeling met dat mechanisme is natuurlijk het meest verfijnd bij de grootschrijver die zelf tegelijkertijd toevallig een zakenman van internationaal topformaat is. Bovendien wordt de hele transactie dan grotendeels vestzak-broekzak.

Dan blijkt meteen dit: als je een goede invloed wil hebben moet je eerst invloed hebben. Invloed is zakelijk eigenlijk een speciaal geval van omzet: zodra je uitgever, die er natuurlijk de gewoonte van alle uitgevers op na houdt rond te bazuinen dat hij een tragisch soort koopman is omdat hij in het onbedorven papier veel meer zou kunnen verdienen, daar ineens mee ophoudt, is dat dus een goed begin.

Maar dan ben je er nog lang niet. Het paaien van de kritiek is een kunst op zich. Critici zijn nu eenmaal verongelijkte geesten die zich mislukt en tweederangs beschouwd voelen en vinden dat ze dat niet verdienen. Die moet je hun zelfrespect teruggeven. Citeer ze. Dan word je prompt de hemel in geprezen, en bij mensen die niet alles kunnen lezen wat er gedrukt wordt - en wie kan dat nog? - ben jij het die de winkel wordt uitgedragen en zo word je in no time de spaarbank van de nationale geesteswelstand.

Dan doe je vervolgens ongeveer hetzelfde met de essayisten, biografen en snelhistorici. Die moeten absoluut een groot man vinden. Zorg dat jij het bent! Citeren! Bespreken! Ze zullen van heinde en verre aan komen draven als, met alle respect, honden: die plegen voor hun excreties en innames van allerlei

aard toch ook een drukke hoek uit te kiezen, die gaan dat toch ook niet ergens op een eenzame plek doen?

Zo ontstaat rond de grootschrijver een symbiose, een nationale of zelfs internationale werkgemeenschap in de teerste zin van het woord, een gekrioel, waardoor hij zich verzekerd voelt - de mooiste zekerheid die het bestaan te bieden heeft! - dat zijn gedijen met het gedijen van ontelbare anderen innig is vervlochten.

En dat gebeurde allemaal recht voor Diotima's ogen maar ze zag het niet. Daar kwam dat welbehagen van Arnheim vandaan als hij in haar salon stond met zo'n kring om hem heen. Die evenwichtigheid en welwillendheid van hem.

Een grootschrijver heeft regelmatig voor vele van zijn overvloed van geestelijke taken iemand nodig. Dan zoekt hij een geestelijke kracht die hij daarvoor kan aanstellen. Zo'n kracht moet ook weer niet te sterk zijn, want dat kan schade opleveren. Zo was Diotima's salon voor Arnheim een ideale marktplaats.

En velen oefenen Arnheim's gedoe al een beetje in het klein: boekbesprekers, redacteurs van feuilletons, radioredacteurs, filmmixers en redactieleden van literatuurblaadjes, allemaal lijken ze op van die kunststof ezeltjes en varkentjes met zo'n ventiel achterop waardoor je ze kan opblazen. En als de grootschrijver het geheel van al die lieden vertegenwoordigt en in beeld brengt als een deugdzaam volkje, dan moeten wij daar toch allemaal dankbaar voor zijn?

De grootschrijver veredelt ons leven. Stel je eens het tegendeel voor, dacht Arnheim, een schrijvende man die dat allemaal niet zou doen. Die hartelijke uitnodigingen zou afslaan, mensen zou

afweren, lof niet als geprezene maar als rechter zou beoordelen, natuurlijke gegevens zou betwijfelen, grote kansen op invloed als verdacht zou zien en wegens hun grootte zou schuwen, en dan in ruil voor dit alles niets anders te bieden zou hebben dan lastig onder woorden te brengen, en al helemaal nauwelijks te beoordelen kronkelgangen in zijn hoofd, en dat alles op het nivo van gewoon schrijver, waar een grootschrijver, die daar immers zijn materiaal te kust en te keur selecteren kan, zonder zich maar een moment te bedenken aan voorbij zou lopen!

96. De grootschrijver, vooraanzicht

Het probleem van de grootschrijver is dat hij zijn moderne filosofie, waarin het leven natuurlijk in essentie handel is, in de overgeleverde idealistische taal aan de man moet brengen. Je hebt natuurlijk in de handel allerlei soorten verkooptraining al naar gelang de sector waarin een verkoper werkzaam wil zijn, en dat levert allerlei merkwaardige vormen van appèl aan het verleden op, zoals iets wat aan een adellijk schild doet denken op een automobiel en een gele kartonnen archiefmap als icon voor een digitale file manager. Zo moet een ambitieuze geldman zich in de top van de maatschappij invechten met grote ideeën, hoe ouderwets hij dat zelf ook moge vinden. En hoe maak je je ideeën groot? Daarvoor heb je aandrijving nodig, "werking" zoals Goethe zei, want dat is wat tegenwoordig maakt dat wat groot moet worden ook werkelijk groot wordt. En voor het aanjagen van de werking van ideeën moet je bij de pers zijn.

En de mannen van de pers liepen in Arnheims tijd nog steeds niet warm voor vraag, aanbod en rendement, en voor logica nog minder. Wie onder hen het er eens mee had geprobeerd

was onmiddellijk teruggeschrokken voor de dalende verkoopcijfers.

Wie een goede opleiding heeft denke aan de Middeleeuwen: toen moest de geleerde met de kerk rekening houden als hij invloedrijk wilde zijn. En wij horen tegenwoordig vrijwel alleen nog de loftrompet steken van geleerden uit die tijd die daar grondige zorg aan besteedden. En als dat de Gothische gedachtenschoonheid niet in de weg stond - integendeel zelfs! hoort men toch vaak - wat is er dan mis, in de huidige tijd, met een reclamecampagne en een goede PR afdeling? Niets natuurlijk, het is slechts de eigentijdse versie! Zo dacht Arnheim er tenminste over.

En een goede werking van reclame vergt natuurlijk allereerst een geschikte boodschap. Het minste is toch dat men niet te veel kritiek op de eigen tijd heeft! De beste ruiter loopt met het beste paard te blunderen als hij het weerstreeft; een ruiter die zijn bewegingen aan de mankste knol kan aanpassen doet het snel beter.

Neem nou Goethe. Toen zijn door hem bewonderde collega Fichte door zijn werk in aanvaring kwam met de autoriteiten in Jena, liet hij hem in de steek. En wat blijkt? Fichte is nog steeds slechts voor specialisten, Goethe kent nog steeds iedereen!

En Napoleon! Heine zei het zo mooi: Napoleon, schreef Heine toch, zag in dat de geest van zijn tijd niet simpelweg revolutionair was, maar een samenvloeiing van revolutionaire en contra-revolutionaire inzichten, en zo zie je maar, schreef hij voort, dat synthetische, intuïtieve geesten op wonderbaarlijk geniale wijze de middelen die hun eigen tijd hen biedt zo weten

te verbinden dat ze die onmiddellijk voor hun doel kunnen gebruiken.

Dat was allemaal koren op Arnheim's molen.

97 De geheimzinnige krachten en opgaven van Clarisse.

Clarisse in de kamer. Ze was Walter even kwijt, en was nu in pyjama met een appel. Deze twee lieten een dun straaltje werkelijkheid in haar bewustzijn vloeien. Waarom Moosbrugger muzikaal was wist ze niet maar hij was het. Daarom had ze Leinsdorf ook geschreven al wist ze niet precies meer wat. En volgens Ulrich was ze meisjesachtig en heldhaftig. Haar wangen werden er warm van. Zij voelde daardoor een - haar overigens onduidelijke - verplichting. Haar gedachten begonnen een handgemeen, legden het hartelijk weer bij, maar ze kreeg het resultaat niet te horen, stond op en legde de appel weg.

Het speet haar dat ze Walter altijd zo kwelde. Dat had ze altijd al gedaan, vanaf haar vijftiende. Ze hoefde maar te roepen dat iets helemaal niet zo was en hij kromp in elkaar hoe waar het ook was geweest wat hij gezegd had. Hij was bang voor haar. Dat ze gek zou kunnen worden. Dat vond ze heel mooi.

Voor dat kind dat hij wilde was hij ook bang. Het gaf haar een teder gevoel al moest ze er niet aan denken dat ze sex zouden hebben. Maar ze vergat dat ze opgestaan was om hem te gaan zoeken want er gebeurde iets in haar lichaam. Haar borsten vulden zich, een dikke bloedstroom ging door de aderen van haar armen en benen stromen en ze had een lachende baby in haar armen, de Heer was de Wereld geboren!

Maar streng kromp ze weer tot haar magere tanige gedaante en zei: "Ik wil dat je overwinning en je vrijheid naar een kind verlangen! Levende monumenten zul je voorbij jezelf bouwen maar eerst moet je jezelf de maten geven die op mijn lijf en ziel passen". Ze glimlachte, een vuurtongetje onder een steen vandaan.

En haar vader was op zijn beurt weer bang voor Walter! Vreemd allemaal. Dat gekke geluidje dat ze had gemaakt toen hij in zijn liefdeskramp over Lucy 's nachts in haar kamer verscheen. Ze pakte een spiegel en probeerde het gezicht te trekken dat ze daar bij dacht te hebben gehad maar dat werd niks. Het geluidje lukte ook niet. Toch moest het er nog zijn. Ze voelde aan die moedervlek op haar dij ("oog van de duivel" noemde ze die) en wachtte af.

Er kwam geen wellust. Haar arm werd stijf, een sterke mannenarm, die leek alles te kunnen verpletteren! Zoiets konden haar woorden ook. Net stenen, als ze wilde. Het jammergeluidje was ze vergeten. Ze dacht aan Marion, haar zusje. Toen die vier was ontdekte men dat ze masturbeerde. Haar handen werden toen vastgebonden. Later had ze Walter nog eens bij haar vandaan moeten trekken. Haar familie was over het algemeen nogal aan de geile kant.

Walter had haar in de moderne vormgeving geïntroduceerd en had Peter Altenberg voorgelezen. Het was in een vakantiehuisenpark aan een meer. Veel families daar kenden elkaar. 's Avonds laat kwam Dr. Meingast tijdens zijn geheime maneschijnronde nog even babbelen in de kamer van haar en Marion. Vijftien zestien was ze toen. Een keer had hij zijn bewonderende leerling Georg Gröschl meegenomen. Dr. Meingast was wat verstrooid geweest en was na een korte rede over maanstralen verdwenen. Daarna was er wat geïmoed.

Eerst Marion. Toen zij. Bij Clarisse had het een angstige starheid opgeleverd. De geilheid was pas achteraf in de veiligheid bovengekomen. De zusjes hadden er jarenlang niet met elkaar over gesproken.

Clarisse had de appel weer. Georg was nu een uitzichtsrijke en elegante regeringsjurist, Dr. Meingast had zijn cynisme in Oostenrijk achtergelaten en was in Zwitserland geworden wat men buiten de universiteit een beroemde filosoof noemt. Zo iemand met volgelingen.

Om daaraan even te ontsnappen wou hij binnenkort naar Wenen komen en bij Walter en Clarisse logeren.

Ja dat was de zomer vóór die van Lucy. De heer Dr. Meingast kuste voortdurend alle meisjes. En als hij daar dan stoer over deed tegen Clarisse, vijftien, dan zei ze: "U bent een zwijn!". Maar zoenen deed ze wel want je wilt geen schuchtere indruk maken.

Met Walter, de eerste zoen, had ze het natuurlijk anders gedaan, gezegd: "Ik heb met mijn moeder afgesproken dit niet te doen". Maar die keek ook altijd alleen naar haar, hoeveel vriendinnen er ook bij waren. "Uwe benen, Fräulein Clarisse" zei hij "hebben meer met echte kunst van doen dan alle schilderijen van uw Papa!". Kijk, dat is andere koek.

En dan kreeg ze pianoles. En ze mocht hem, vond ze, "niet meer loslaten", ze wilde "zijn vrouw worden", en al kookte ze van woede als hij weer zei dat ze het verkeerd deed, de lust won.

En na enige tijd stond Meingast buiten spel. En werd "filosoof". In Zwitserland.

En zo was Clarisse nu haar vader voorbij, Meingast voorbij, dat Gröschltje, Walter zou nog wat kracht vergen, maar Ulrich moest er nu ook aan geloven. Wanneer was dat begonnen? Ze was hem door Walter de man zonder eigenschappen gaan noemen. Dat had er wel mee te maken.

Misschien kan elke moeder wel moeder van God worden, dacht ze, als je maar niet over je heen laat lopen, niet liegen en intrigeren, maar het diepste van jezelf als kind te wereld brengen!

En zelf niks bereiken, dacht ze er treurig bij.

Maar wat Ulrich zei, daar moest ze niet op af gaan. Ze hadden elkaar uitgeroken, nu moest hij eruit komen. Gehaald worden.

Ze lachte, wreef zich de neus. Iets met de Parallelactie, ze wist het nog niet.

98 Uit een land dat even later aan zijn onuitspreekbaarheid ten onder zou gaan.

Gelukkig voor Clarisse had zij nog niet bedacht dat op de rivier des tijds de oevers meestromen, dat je er dus niets van merkt. Want dat zou ze vreselijk eng vinden. Een stoplicht springt op rood, een ander weer op groen, ondertussen stijgt of zakt de hele stad elk jaar een paar millimeter, en heel soms plotseling heel wat meer.

Leinsdorf had het ook niet in de gaten. Hij vergat zich af te vragen hoe reeel "Realpolitik" is. Hij bereidde zijn paleis op enkele volkse evenementen voor.

De top van de Parallelactie werd inmiddels bij iedere belangrijke Weense feestelijkheid met klem uitgenodigd en aan de andere belangrijke gasten voorgesteld. Zo waren Leinsdorf, Diotima en Ulrich allen present bij de opening van de jubileumtentoonstelling van de politie, die iedereen hoogst interessant en geslaagd vond: objecten, in glazen vitrines, die bij grote misdaden een rol hadden gespeeld, zoals drukpersen van vals geld, tragische wapens van bekende moordenaars, de foto van een brave wachtmeester die een oud vrouwtje helpt met oversteken, een ernstige wachtmeester bij een aangespoeld stoffelijk overschot, een dappere wachtmeester die een op hol geslagen paard bedwingt.

Ulrich werd nogmaals, maar nu officieel, aan de politiepresident voorgesteld en er was een representant van het Keizerlijk Huis, maar toen de minister van binnenlandse zaken, een dagelijkse gesprekspartner van Tuzzi, in zijn speech het contrast aanroerde tussen al dit leerzaams hier uitgestald en de vuige zinnelijke cultus van de moderne kunst keek Diotima met een wat onverzoenlijke blik naar het plafond, en Ulrich voelde ineens een hand op zijn schouder. Hij moest gaan bedenken hoe hier verkeerde indrukken van derden konden worden vermeden, want het was Bonadea, immers echtgenote van een rechter, en daardoor uitgenodigd, die duidelijk niet van plan was snel weer van zijn zijde te wijken en hem bleef begeleiden bij de hele ronde langs die bloederige moordmessen, wat zij zeker verontwaardigd zou hebben geweigerd als ze met zijn tweeen in die zaal waren geweest. Hij moest haar maar aan Diotima voorstellen, bedacht hij, dan had hij zelf tenminste de redactie van de toelichting ... en ja hoor, daar lag het mes van Moosbrugger. Bonadea toonde zich extra luid verrast, dus dat moest dan maar het moment zijn. Hij nam haar mee naar Diotima.

Deze zorgvuldig samengestelde tentoonstelling was niet het enige dat de tijd voor de mens in petto had. Spectaculaire geschenken aan de Engelse koningin, door eenieder bewonderd. De uitvinding (door de ambtenaren van de telegraaf) van de stiptheidsactie, waarmee voor het eerst het besef zich verspreidde dat de dingen niet meer volgens de regels konden gaan omdat er daar inmiddels te veel van waren, de eerste Pruis die met verbluffend succes eerbiedwaardige, dat wil zeggen, respect, grenzend aan schrik afdwingende Pruisische ambtelijke uniformen had gebruikt om een bank te beroven. Een nieuwe vrede met veel glimlachen en handen schudden, en, voor het geval één der partijen zich er niet aan zou houden, afschrikwekkende waarborgen. Men vond het allemaal goed als men het zelf deed en bedenkelijk als anderen het deden.

De buitenlandse diplomaten staan in zo'n veelheid ook voor een zware opgave. Gaarne had men de aandacht van eigen verlegenheid afgeleid door de superieuren in eigen vaderland te plezieren met een ontmaskering van Leinsdorf. Maar dat zat ze niet glad. Leinsdorf had zijn stijl gevonden: plek 1 schreef, plek 2 antwoordde, waarna men plek 1 daarvan op de hoogte stelde. Daarbij lokte je een mondeling antwoord uit. Plek 1 en plek 2 kwamen dan overeen dat momenteel nog met initiatieven moest worden afgewacht. Zo hield je iedereen bezig en was er altijd wat te doen. Er moest rekening gehouden worden met de kerk en de ministeries dus er was enorm veel niet te doen, en dat gaf de drukte die Leinsdorf nodig had.

Zijne Doorluchtigheid liet zich hierover zelfs af en toe uit jegens zijn "jonge vriend" en dan had hij het graag over Bismarck: "Geen argumenten en handigheid. Nee: men denkt in totaal zwijgen en dan gaat men tot besliste actie over!".

En zo was Leinsdorf voor de buitenlandse waarnemers niet in te schatten. Die lieten zich afleiden door Arnheim en Tuzzi, wier bedoelingen behendig zouden worden gemaskeerd door de het panculturele gedoe van Tuzzi's vrouw. Al met al kon je Leinsdorf's "realpolitische" begaafdheid dus toch ook weer niet onderschatten.

Maar het was voor de buitenlandse waarnemers niet moeilijk te raden welk probleem Leinsdorf ten principale bewoog. Dit werd genoemd het Kakanische probleem van de "onverloste naties". Kakanië heette "de Oostenrijkse en Hongaarse Oostenrijks-Hongaarse Dubbelmonarchie". Een bewoner diende hiervan een patriot te zijn. Voor de Oostenrijker en voor de Hongaar was dat nog redelijk te doen. Maar de Tjech, Slowaak, Silesier, Galiciër, Transsylvanier, Kroaat en Bosniër, dat waren allemaal geen Hongaren en zij werden daarom bij Oostenrijk gerekend. Hoe moest Leinsdorf, een graaf uit de top van de Oostenrijkse adel dat nou zien? Het zat hem niet glad. Hij wilde absoluut niet spreken van een Oostenrijk dat uit vele naties bestond en hield het daarom op "nationaliteiten", of ook wel "Oostenrijkse stammen". En die hadden één staat nodig, waarin zij, dat hebben we al vaker gehoord "dankbaar geschaard staan om de Keizer". En een viering van een Oostenrijks jaar, een hulding van de Keizer door alle nationaliteiten, onder verantwoordelijke leiding van hogerhand, leek Leinsdorf nu bij uitstek een middel om het hele volk weer het hier en daar wat verwaterende gevoel van eenheid van het geheel der Oostenrijks stammen ... enzovoort enzovoort. Ook al hielden, als reeds vermeld, zijn vrienden von Hennenstein en von Türkheim stug vol dat er alleen maar zwijnerij van zou komen.

Maar die was er toch al: Leinsdorf's "stammen" stonden allesbehalve dankbaar geschaard rond de Keizer. Zij noemden

zich nadrukkelijk naties, lonkten naar hun ethnische broeders en zusters over de grenzen van Kakania. Van dat Kakania wilden zij zich verlossen. En Leinsdorf's actie werd daar dan ook gezien als een geheimzinnige pan-germaanse aanslag. Buitenlandse waarnemers die verschrikkelijke dingen wilden horen over de Parallelactie konden in die kringen hun hart ophalen.

Sinds het begin van het leven op aarde is nog geen wezen aan iets onuitspreekbaars overleden maar de Oostenrijkse en Hongaarse Oostenrijks-Hongaarse Dubbelmonarchie zou dat binnen afzienbare tijd wel van zichzelf gaan denken.

Vooralsnog echter wilde zich geen waarnemer aan die suggestie zijn vingers branden. Er werd slechts vermoed dat zich iets algemeen en onduidelijks aan het afspele was wat zich momenteel nog aan een exacte duiding onttrok.

99 Van de halfsluwheid en zijn vruchtbare wederhelft; van de gelijkenis van twee tijdperken, van het beminnelijke wezen van Tante Jane en de ongepastheid die men de nieuwe tijd noemt.

Van de salon van Diotima kon voorlopig ook weinig helderheid komen. Daar voelde men zich verheven boven het verleden, maar wat bij dat verleden hoorde, wat bij het heden, en wat bij de toekomst, daarover was het gekrakeel niet van de lucht.

Gelukkig voor Ulrich bleken fotoalbums van de familie op de een of andere manier bij Diotima beland dus hij had iets leuks te doen. Hij zag Tante Jane, al lang dood, in de familie begonnen als pianolerares van de kinderen van zijn oudtante, maar haar functie was, door een grote flexibiliteit door haar betoond na het constateren van volslagen gebrek aan muzikaal

talent, geleidelijk uitgegroeid tot een voor ieder volstrekt onmisbare constante in de huishouding. Zo werd zij samen met iedereen ouder en sprak nog steeds over "der Mucki" toen Oom Nepomuk inmiddels al veertig was. Mager, rimpels, Virginia sigaren, zwarte tanden dus ook, en slechts één jurk - iedereen nam aan dat ze er meerdere exemplaren van had maar zeker was het niet - zwart, recht tot de grond.

Keek Ulrich op dan zag hij weer die mensen die hun woorden gebruikten als zakken om wind mee te vangen. Soms vroeg hij wel eens: "zeg nou eens wat bedoel je nou eigenlijk". Dan werd zijn mechanische levensopvatting gehegeld. In tegenstelling tot Arnheim maakte hij op hen geen indruk. Tante Jane zou gezegd hebben: "Ik begrijp ze wel. Jij stoort ze met je ernst".

100. Generaal Stumm rukt op naar de Staatsbibliotheek, verzamelt ervaringen van bibliothecarissen, bibliotheekassistenten met betrekking tot de ordening van de geest.

Generaal Stumm had het gezien en troostte Ulrich als kameraad. "Wat is dat ook voor een hersenloos door elkaar praten", oordeelde de krijgskundige over deze Weense beroemdheden van wie menigeen dolgraag de handtekening in het thuis gekoesterde boek zou hebben, "laat ze toch".

"Het is", vervolgde Stumm, "ons nog niet gelukt al je goede raad op te volgen om een Napoleon waardige koers te zetten, daarom heb ik de zaak zelf ter hand genomen!". Inmiddels gebruikte Stumm zijn neusknijpertje niet meer. Hij had een hoornen leesbril gekocht. Ondanks zijn alom ronde en korte voorkomen was door die leesbril in een duet met zijn sabel en kwast iets strijdbars over hem gekomen, zodat de bril een soort geïnverteerde veldtelescoop leek. "Ik heb me een licentie

voor de Hofbibliotheek laten bezorgen, vertelde daar de bibliothecaris wie ik ben en de man doet er alles aan mij te helpen door de dringen in de dichte vijandelijke linies!

Maar bij een eerst rondleiding bleek ik de zaak te hebben onderschat. Ik dacht een boek per dag, dat is een kluit, maar dan ben ik na een tijd een heel eind. Maar wat zegt de bibliothecaris? Drieneenhalf miljoen!! Eerst begonnen mijn knieën wat te knikken, moet ik bekennen, maar ik kreeg bijna meteen argwaan. Kijk je kunt van een vijandelijk leger ook niet alle soldaten doden, maar er staat er toch geeneentje voor niets! Nou kun jij zeggen dat is met die boeken ook zo, maar uit wat de bibliothecaris erover zegt, en dat is toch de man die de orde daar bewaart, blijkt dat niet!

Kijk ik ga zo'n man natuurlijk niet vragen waar de allermooiste gedachten staan, zo ver ben ik al wel, maar ik wist ook dat ik vroeg of laat met een vraag in die richting zou moeten beginnen. Dus ik vroeg eerst maar eens listig langs mijn neus: 'ach, dat was ik nog even vergeten te vragen, hoe vind U hier toch nu elke keer het beste boek over een bepaalde kwestie?', en dat op een wat bewonderende toon, dat leek me wel charmant voor hem.

Maar toen vroeg hij mij wat ik zocht, 'oorlogsgeschiedenis'? Maar je weet, ik ben voor Diotima bezig, dus ik zei, 'nee, vredesgeschiedenis'. Daarbij keek hij al wat bedenkelijk.

"Historisch? Of eigentijdse pacifistische literatuur?"

"Is er misschien een bundel met alle grote gedachten van de mensheid", had Stumm, het leek hem zelf wel listig, gevraagd. "Of over de verwerkelijking van het belangrijkste."

"Zoiets als een theologische ethiek?"

"Dat mag, maar er moet ook Oostenrijkse cultuur en Grillparzer in zitten" zei ik, en ik zag hem bleek wegtrekken, dus ik zei er maar bij: "met wat rail overal tussen zodat er verbindingen zijn".

Hij herstelde zich en bood mij aan de catalogus te laten zien.

Daar stond ik dan. Binnen in een gigantische schedel leek het wel. Allemaal boeken en laatjes met kaarten. Maar niets leesbaars, want op elk blad stonden alleen lijstjes met boeken. Nou dat rook behoorlijk naar hersenfosfor, dus ik dacht: nu ben ik er. De generale staf! Nou en die man wou mij daar dus "rustig alleen" laten. Maar hij zag mij wel kijken dus hij klimt als een aap op een ladder, geeft mij een dikke foliant en zegt: "Generaal, hier heeft u een bibliografie van bibliografieën".

Toen wou hij vluchten maar ik greep hem nog: "Meneer de bibliothecaris hoe vindt u nou in dit ...", ja ik zei gekkenhuis want ik had het even niet meer, "... uw boek?", zegt hij: "door er absoluut nooit een te gaan lezen!".

Goed hij rent weg. Een doctor in de bibliotheekwetenschappen. Zo'n man leest dus geen boeken. Daar heeft hij geen tijd voor. Ja in tranen uitbarsten kan niet, en roken is daar ook verboden. Komt er een oud mannetje ergens achter vandaan. Hij rook wat naar boekenstof en fooi. "Kan ik de heer generaal misschien ergens mee van dienst zijn? Julius Caesar? Prinz Eugen? Graf Daun?" zo schatte hij mij in, dat beviel me al. Hij kende de bezoekers, tot de prelaat toe die gespecialiseerd bleek in een bepaald soort kever. Onze militaire studenten kende hij ook, hij zocht dan de boeken die zij moesten lezen en wist precies te vertellen hoe ze schimpten op de flauwekul die ze nu weer

moesten leren. En dat klopte precies, dus ik gaf hem wat, maar zei er bij dat het deze keer voor hem niet mee zou vallen. En daar zei hij: "Dat heb ik wel vaker aan de hand. Gisteren nog een dame, die kent u misschien wel, de vrouw van meneer sectiechef Tuzzi van buitenlandse zaken, maar we hebben toch een boekenlijstje kunnen maken".

Nou, daar had ik dus even geluk. Een gedeelte der gereserveerde boeken lag er al. De rest is onderweg. Het voelt mij als een heimelijk geestelijk bruiloftsfeest. Af en toe schrijf ik een kleine kanttekening met zacht potlood en als zij dat de volgende dag ziet en zich afvraagt wat het betekent heeft zij geen idee wie er in haar hoofd zit!"

Verzalgd zweeg de generaal even.

Maar zijn ernst kwam terug. "Stel ..." zei hij, "je drinkt schnaps, ja? Maar je gaat door. dronken, delirium tremens, laatste sacramenten en plat. Uiteindelijk is er dan eigenlijk weinig om je voor te stellen, of niet soms? OK nu water net zoveel drinken tot je hartstikke dood bent. Of eten. Of een of ander iets van die dingen die zo gezond voor je zijn, zeggen de kranten. Innemen innemen en niet stoppen zolang je kunt. Goed. Nu ordening. Idem dito. Vriesdood, rigor mortis, maanlandschap, geometrische epidemie".

101. De vijandelijke verwanten.

Diotima's salon. Ulrich zat achter de de geestelijke turbulentie aan de wand op een bankje langs een kant waar een lagune van rust was ontstaan. Daar kwam Diotima. Dat was sinds die wandelingen in de omgeving niet gebeurd. Had het er mee te maken? Een flink aantal weken. Als een vermoeide danseres ging ze naast hem zitten.

"Hoe is het met je?" vroeg ze, wat vooruit kijkend. Ze maakte een wat aangeslagen indruk.

"Van Arnheim word je dus ook al niet gelukkig".

"Hoe kom je erbij, een waardevolle vriend! Nee die Stumm, dat kwelt mij. Wat wil die man toch?".

"Hij is verliefd op je".

Diotima lachte zenuwachtig. "Het is bij hem net of ik de dood zie".

"Nou dat is dat wel een bijzonder levensvriendelijk ogende dood".

"Een hyena".

Ulrich moest lachen.

"Dat sluipt hier rond", ging ze door, "en wacht tot het instort".

"Ja met dat instorten moet je wel rekening houden. Dat heb ik je toch gezegd?"

Diotima probeerde uit de hoogte te kijken maar bracht het niet verder dan arrogantie. Het viel haar ook niet meer mee de moed er in te houden. "Ik heb heel veel meegemaakt, en ben daar behoorlijk door veranderd".

"Is dat in mijn voordeel?", vroeg hij.

Diotima keek hem niet aan en schudde lachend het hoofd.

"Dan ga ik verraden dat het Arnheim was die achter die generaal zat, niet ik zoals jij dacht".

Diotima dacht al tijden niet meer dat het Ulrich kon zijn geweest.

"Stumm heeft mij zelf gezegd dat Arnheim opvallend veel moeite voor hem doet. Ik ken die man van vroeger", zei Ulrich.

"Dat doet hij voor iedereen!", protesteerde Diotima.

"Hoor al die ronkende nonsens nou eens om je heen", zei Ulrich, iets te hard, Diotima keek even zenuwachtig rond. "Hij laat het over zich heen gaan omdat hij rijk is, geeft iedereen gelijk omdat hij door heeft dat ze dan reclame voor hem gaan maken".

Diotima trok hem mee tot buiten gehoorsafstand. "Je kunt er niet tegen dat hij het zo goed doet, waarom breng je me zo in moeilijkheden?".

"Ik jou?".

"Ja ik kan toch graag over van alles met je willen praten maar zo durf ik je niets toe te vertrouwen".

"Je hoeft je geen enkele zorg te maken, je kunt alles zeggen, ik weet dat jullie verliefd zijn, gaat hij met je trouwen?"

"Hij heeft me gevraagd." Ze lette niet eens op Ulrich's verbluffende directheid.

"En?"

Ze werd rood. "Dat is een vraag vol zware verantwoordelijkheid. Maar bij werkelijk grote ervaringen maakt het ook niet zo veel uit wat je doet".

Ulrich vatte het letterlijk op want hij wist niet hoe Diotima dit 's nachts als geestelijk slaapmiddel gebruikte.

"En wat Arnheim betreft zit je helemaal op het verkeerde spoor", zei Diotima, "Jij noemt hem ijdel maar hij voelt door zijn rijkdom een ongelooflijk zware verantwoordelijkheid vanwaaruit invloed een diepe noodzakelijkheid is. Daardoor denk je wel eens dat hij zich met Jan en alleman inlaat".

Ze liepen in de lege voorkamer heen en weer. Diotima legde haar hand op zijn arm en zei: "Hij zegt dat het individu op zich niet sterker is dan een verlaten zieke. Dat is toch zo! In je eentje kom je in duizenden overdrijvingen terecht." Ze keek naar beneden, maar ze voelde Ulrich's ogen. "Ik heb dat de laatste tijd zelf veel meegemaakt maar aan jou zie ik het ook. Wees toch niet zo jaloeers, Arnheim heeft zich er zelfs openlijk tegen mij over beklaagd dat je zijn vriendschap afwijst."

"Zegt hij dat hij mijn vriendschap wil? Dat is een leugen!"

Diotima lachte een beetje. "Nou overdrijf je alwéér! Hij zegt je moet de middelen gebruiken die de tijd je geeft en het midden houden tussen alles. Maar niet uit sluwheid, maar omdat het de synthetisch-eenvoudige natuur is die door de oppervlakteonderscheidingen heenprikt, de natuur van de leider!".

"En wat heeft dat met mij te maken?"

Ineens realiseerde ze zich dat hij hem meegetrokken had naar een schoenenplank en dat ze daar nu naast elkaar zaten. "Nou

jij doet het toch andersom? Voor jou moet de wereld zoals jou zijn en zo niet dan biedt je passieve weerstand".

Het praten met Ulrich luchtte haar enorm op, maar ze lette voortdurend op of er geen gasten binnenkwamen. Al pratend stond ze op en nam hem mee naar het enige ongebruikte kamertje, dat van Rachel. Eigenlijk vond ze dat wel grappig. Het frivole ervan ging ze te lijf zonder de zo prettige vertrouwelijke sfeer van het moment te bederven, en wel door Ulrich eens stevig de wind van voren te geven over zijn weigering sociale verantwoordelijkheid te nemen en anderen te beschimpen die dat wel doen, tot de grote Arnheim aan toe.

"En als ik zo ben, waar kun je me dan voor gebruiken?". Hij zat op Rachel's ijzeren bedje, Diotima op een rieten stoeltje.

"Als ik me maar eens één keer gemeen en slecht gedroeg, dan zou je je ineens tegen mij gaan gedragen als een aartsengel". Een bewonderenswaardig antwoord, maar daar kreeg ze pas iets van in de gaten - en tot haar schrik - toen ze het al gegeven had. Ze had het als scherts bedoeld, maar per ongeluk iets geraakt dat tot haar relatie met haar neef scheen te behoren.

Ulrich begreep wat er was gebeurd. "Ben je erg, ben je mateloos verliefd op hem?"

Diotima keek naar de grond. "Wat een vraag, ik ben toch geen zestien!"

"Het gaat erom of je soms het verlangen hebt dat iedereen, tot de smerigste figuren hiernaast, zich helemaal uitkleedt, elkaar de armen om de schouders slaat, en gaat zingen in plaats van praten, en dat jij ze dan allemaal op plat op de bek moet

zoenen. Als dat te erg voor je is wil ik dispensatie geven voor nachthemden".

"Mooie boel".

"Ik heb het gehad" bekende Ulrich, "al is het lang geleden. En er zijn hoogstaande schrijvers die hebben gezegd dat het zo zou zijn in de wereld, ware er geen kwaad"

"Dan is het je eigen schuld dat je het zelf niet doet, trouwens je hoeft het niet zo belachelijk af te schilderen".

Ulrich bood haar een sigaret aan. Ze nam hem. Rook vulde Rachels kamertje. Luchten straks, dacht Diotima.

Ulrich keek naar haar, en verbaasde zich dat hij zo eerlijk met haar gesproken had. Bijna echt. Met wie deed hij dat nou ooit? Hij kon er ook niet mee stoppen. "Ik zal je zeggen wat mij zo seraphisch zou kunnen maken dat ik mijn medemens niet slechts lichamelijk verdraag maar om zo te zeggen tot onder het psychologische lendedoekje zou kunnen aanvoelen zonder dat ik last zou krijgen van plaatsvervangende schaamte".

"Behalve als hij een vrouw is". Diotima had genoeg over Ulrich gehoord.

"Nee vrouwen inclus, de mens in een vrouw liefhebben, dat zie je zelden!".

Het was niet de eerste keer dat Diotima iets goeds zag in Ulrich's meningen, maar er klopte altijd wel ergens iets niet. Hij zat voorover te roken, met zijn ellebogen op zijn gespierde bovenbenen en keek duister naar beneden.

In een mateloze liefde, vond Ulrich, weten de geliefden niet meer wat ze zijn of waren, dat zou ook niet kunnen want ze raken door die liefde in een metamorfose. Dan heb je nergens greep meer op, het kan goed of fout aflopen, een bij kan steeds maar tegen een vensterruit blijven vliegen of er is ineens een opening. Pas als je er door bent denk je: "O ik ben een bij geworden", en je overtuigt jezelf ervan dat dat van het begin af aan je plan is geweest.

"Een troosteloze en onwaardige opvatting van menselijke gevoelens die beslissend zijn voor het hele leven", vond Diotima.

"Je wordt op oncontroleerbare wijze meegezogen in het onbekende, net als de misdadiger, alleen staat er geen straf op".

"Wat heb jij toch met misdadigers?"

"Het normale leven is de beheerste middentoestand tussen alle misdaden. Alleen daar kun je je verbeelden dat je persoonlijk iets doet. Maar daar klopt het natuurlijk ook niet".

"Wat ben je theologisch vandaag, zo ken ik je helemaal niet". Diotima dacht hoe Ulrich eigenlijk had moeten vragen hoe het nu verder zou gaan na die eerste aanzoek van Arnheim waar die later niet meer op terug was gekomen. Ze zag er weer zo moe uit als toen ze aan hun gesprek begonnen. Een spetter. En ze voelde het zelf. Ze had Ulrich vele weken gemeden. Hij zag er leuk uit vanavond. De Parallelactie was ver. Grote gepassioneerde strijd lag achter haar. Ze dacht: hij wil en hij wil niet.

Arnheim wilde echt Ulrich's vriendschap, ze wist het zeker. En Ulrich moest juist helemaal niets van hem hebben, maar te heftig, daar klopte ook iets niet.

Inmiddels was niet slechts haar ziel in opstand tegen haar met Tuzzi getrouwde lichaam: haar lichaam begon ook schoon genoeg te krijgen van haar ziel, die maar smachtend bleef turen in de woestijn, naar wat misschien alleen maar luchtspiegelingen waren. Arnheim's besluiten waren in hun afgewogenheid natuurlijk van hogere aard, maar die eenzijdigheid van Ulrich had ook wel iets. Op het moment van een beslissing zou hij niet zo staan te dubben.

Waar Arnheim een koninklijke last was die als een zware zak haar hele ziel bedolf, verloor je bij Ulrich de verantwoording voor honderden dingen en geraakte je in een verdachte toestand van vrijheid.

Ineens herinnerde ze zich dat kleutertje dat ze als kind ergens bij een gevaar had weggedragen. Dat had getrappeld en geschreeuwd want het wou los. Mateloos?, dacht ze En ze zei: "Maar ik ben mateloos verliefd!"

Ulrich lachte een beetje: "Dat kun je helemaal niet".

Ze stond op, de handen in het haar, en staarde hem verbluft aan.

"Mateloosheid", verklaarde Ulrich, "vergt zakelijkheid en precisie. Twee ikken, die weten dat het ik tegenwoordig op de tocht staat, houden zich aan elkaar vast. Dat moet je verdomd goed opletten want een foutje is gauw gemaakt. Hoe zakelijker hoe beter. Als je totaal zakelijk zou zijn dan was je totaal liefde, dat is toch niks voor jou?".

Hij had het langs zijn neus weg willen zeggen. Voor de controle van de gezichtsuitdrukking stak hij zelfs weer een sigaret aan. Diotima zette een speels-trots gezicht, en nam ook nog een. Uit verlegenheid. Ze blies rook uit, want had er natuurlijk niets van begrepen, hoewel het haar duidelijk iets leek te zijn geweest waarbij hij al pratende haar hand had kunnen pakken of haar haar strelen, iets waarvan hij af had gezien.

Als ze nu eens ... dacht ze, maar wat kun je nou doen in zo'n kamertje? Ze keek om zich heen. Ze had er geen totaal geen ervaring mee. Ze lachte wat.

Ulrich ook. Maar het leek een dicht raam. Hij schaamde zich zo ver te zijn gegaan.

"Beste vriend", zei ze, "wij doen iets onmogelijks; blijf nog even, dan ga ik als eerste terug naar de gasten".

Einde van "Bert leest Musil", fascikel 2. U bent op 46% (originele boekpagina 488) van het tijdens Musil's leven gepubliceerde gedeelte van "Der Mann Ohne Eigenschaften".

Engelse versie en meer boeken onder:

<http://asb4.com/bert-reads>

